

Laikas atnaujinti Sandorą — p. 2

Tedo Hugheso poezių vertimai — p. 7

Iš nencų tautosakos — p. 10

Nuogybų mene klausimu — p. 12

Tarptautinė gotika Lietuvoje

Kaip ji atėjo ir kaip atrodė

VIDAS POŠKUS

čių dėka jo atstovai reguliariai pramogavo kryžiaus žygiume. Su Avinjonu – Romos popiežiaus dvaru – taip pat komunuota, bent jau diskutuojant per šamo tikėjimo klausimais.

Remiantis geopolitinė ir kultūrine situacija, tvirtai galima teigti, kad Lietuva su Vakarais kontaktavo kaip politinė, ekonominė ir kultūrinė partnerė. Tad tarptautinė gotika į Lietuvą pateko ne tik vandens ir sausumos keliais, tam įtakos turėjo ir politika, karas, kultūra bei religija (taip pat ekonomika – visų pirma prekyba). Iš karto reikia pasakyti, kad politika ir karas, kultūra ir religija viduramžių Europoje buvo neperskiriami dalykai. Kita vertus, tarptautinės gotikos epochoje politika ir karas, kultūra ir religija pradėjo gręžtis vienas nuo kito, imta suvokti, kad politika vykdoma ne tik karinėmis priemonėmis, o kultūrinis gyvenimas gali vykti ne tik vienuolyne, bet ir monarcho dvare ar gynybinėmis sienomis apjuostame mieste.

Vytauto Didžiojo majestotinės antspaudas. 1407–1430

Šiek tiek blefujant galima teigti, kad tarptautinė gotika Vilniu, tuometinę Lietuvos sostinę, savo kūnu – ir ne bet kokiu, o šarvuotu ir gerai ginkluotu – pasiekė 1394 metais. Tada, kaip rašo Vygandas Marburgietis, buvo paskelbtas didelis karo žygis, į kurį vyko kuo tikriausiai tarptautinės gotikos atstovai – „didelės pajėgos iš saviškių ir kryžininkų iš Prancūzijos ir Vokietijos ir t. t.“ⁱ Kulminacijinė taška šis susitikimas pasiekė praėjus keliolikai nesėkmingų Vilniaus apsiausties dienų, kai prancūzų kryžiuočiai iškvietė miesto gynėjus – lenkų karius – į riterių turnyrą. Šis epizodas atskleidžia vieną esminį tarptautinės gotikos bruozą – galima sakyti, kad ji gimė iš nuobodulio. Ne, ne sloganus šiaurės krypties žiovilio, o lengvesnio burgundiškojo splino. Nuobodulys – aristokratiška privilegija, kurią nuo banalios fizioliginės būsenos iki žavaus, elegantiško žaidimo nušlifavimo rafinuoti dvarų kavalierai ir damos. Riterių turnyras pačiai šventajai kryžiaus žygio idėjai būtų suteikęs karikatūriską bruozą. Bet pripažinkime, kad karikatūriskumas (peraugantis į groteskiškumą ir atvirkšciai) – tai irgi vienas iš tarptautinės gotikos elementų. Telieka prisiminti tokius atributus kaip pailgintus ir nusmailintus vyru batus arba išskustus moterų smilkinius. Karikatūriskumo pavoju šven-

tam reikalui puikiai suprato broliai kryžiuočiai, todėl maršalas Verneris Tetingeris nutraukė planuojamą turnyrą, argumentuodamas tuo, kad „tai niekam nesuteiks šlovės, kas su jais rungsis, nes tai tikėjimo priešai“ⁱⁱ.

Metraštinko Vygando aprašyta Vilniaus apgultis yra įdomi ir dėl vieno epizodo – besiginantys lietuvių pilies mūre esą pramuša skyle, „pro kurią kaip kregždės išskrenda ir parskrenda...“ⁱⁱⁱ Atrodo, kad bent šią vietą jau vėliau perskaitys Hieronimas Boschas ir analogišką vaizdą (lietuvius pavertęs tikrais paukščiais) perteiks savo „Linksmbybių sođe“ – antrajame kairiojo skydo, vaizduojančio ne ką kitą, o Rojų, plane matomas pro skydą kalne išskrendančios kregždės...

Svarbiausia karine tarptautinės gotikos manifestacija reikėtų laikyti didžių Žalgirio mūši – karių susirėmimą, prasidejusį spalvingu riterių šaunumo demonstravimus ir pasibaigusį visišką tragediją (bent jau tai pusei, kuri tikėjosi kitokio rezultato). Žūriunt į mūši sėdinčiųjų medžiuose (tokiu juk buvo ne vienas) akimis, istorinės kautynės niekuo nesiskyrė nuo mūsų laikais vykstančių kasmetinių jų rekonstrukcijų. Skirtumas tik tas, kad 1410 metų liepos 15 dieną liejosi tikras kraujas, krito realūs negyveliai, lietuvių iš tikrujų atlikinėjo apgaulingaji manevrą. Tikrasis Žalgiris, kaip ir dera grandiozinei militarinei pramogai, turėjo ir savo žioplį, tai yra žūriovų, kurie išskabarojo į kautynių lauke buvusius didelius, senus, dar prūsiškają laisvę menančius ąžuolus (prūsus kovę dėl savo krašto nepriklausomybės laikais ant tokų kardavo bartų, galindų, nadruvių vadus).

Apskritai tarptautinė gotika – didelių mūšių epocha. Paskutiniai kryžiaus žygiai į Lietuvą (karo šiame krašte kaip militarinės puotos idėja raiškiai išdėstyta austrių heroldo Peterio Suchenwirto eulogijoje „Von Herzog Albrechts Ritterschaft“, skirtoje Austrrijos hercogo Albrechto III 1377 metų reisui) ir pats Žalgiris buvo didelė, žiauri karinė manifestacija su spalvingais papuošimais ir dzinguliukais. Janas Dlugoshas net kelis savosios kronikos skyreliaus skyrė kariuomenių vėliavų aprašymams, šios (kaip ir dviejų heroldų Jogailai ir Vytautui ižūliai padovanoti kalavijai) tapo vertingu karo trofējumi. Sunku išsivaizduoti, kad vos prieš kelis dešimtmecius bent jau lietuviškajai pusei tokis dalykas būtų atrodes vertingas (nebent dėl savo praktinės paskirties – tai yra paties audinio).

Ši pastebėjimą galima bandyti pagrasti skurdžia ikonografine medžiaga. Pažvelkime į 1407–1430 metais naudotą didžių Vytauto antspaudą, kuriame su valdovu tradiciškai tapatinama figūra grakščiai pozuodama laiko skirtingų Didžiosios Kunigaikštystės sričių (Smolensko, Trakų, Vilniaus, Voluinės) herbus. Žinoma, kad tai yra paprasta heraldinė schema (tokiu galima pamatyti ne viename anuometiniame Europos kūrinyje), tačiau kaip tai skiriasi nuo Vytauto tévo Kęstučio antspaudo! Pastarajame rūsti viduramžiška karinė dvasia įkūnyta ginkluoto stovinčio (ne sėdinčio!) kario vaizdu – be jokio puikavimosi heraldinių ženklių.

Apskritai reikia pasakyti, kad vienas iš tarptautinės gotikos esminiu bruožu yra didesnis dėmesys iki tol, regis, mažai pastebėtoms kasdienio gyvenimo detalėms. Bendrybes ir universalijas pakeitė konkretybės. XIV amžiaus pabaigos–XV amžiaus pradžios rašytiniuose šaltiniuose tai labai aiškiai matyti. Pakanka palyginti minėtajį Vyganą Marburgietį su Petru Dusburgiečiu (šis poetiškai prūsus ar lietuvių su kregždėmis nelygino – jam labiau patiko juos lyginti su grybais ar kitokiais menkaverčiais padarais).

Nukelta į p. 4

ⁱ Vygandas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*, vertė Rimantas Jatas, Vilnius, 1999, p. 208.

ⁱⁱ Ten pat, p. 214

ⁱⁱⁱ Ten pat.

Šilumos kaina

Linktelėjimais, šypsenom, rankų paspaudimais ir pakšteliėjimais į skruostus, glustelėjimais, stumtelėjimais, apsi-kabinimais ir apkabinimais, netyciniaiatsitrenkimais prasilenkiant, alkūniu stuktelėjimais persisunkęs oras Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoj, Paryžiu, Romoje ir Niujorke; prisilieti-mais pulsuoja kiekvieno daugiabučio kiekvieno kampelio dulkės. Mūsų čia būta, jei tik iššifruosi, suprasi, – rėkia purškiamais dažais nuterlioti paviršiai. MŪSU.

Mūsų?

Aš – Auksė, ir mano gyvenimas nemoka tokio žodžio. Mano gyvenimas puikiai pažsta ir meistriškai manipuliuoja vienaskaita. Savo vieno kambario bute gyvenu su katiniu, turiu viengulė lovą ir fotelį, kurį teko pastatyti vietoj naktinio stalelio iš JYSK, koridoriu džiusta viena pora batų, ir maistas mano bute gaminamas tų pačių batų savininkei. Iki šiol visai neblogai sutariau su savo vienaskaitos vardininku. Laikrodis muša jam (man?) valandas, ir aš (jis?) jaučiu pareigą kažką su jomis daryt.

Vakar buvau kine (užvakar – teatre, dieną prieš tai – muziejui), šiandien planavau trypinėjimą ŠMC. Bet šiyr manė pažadino sustojęs skrandis. Pasikonsultavusi su savo katiniu nusprenčiau, kad turbūt vakarykštis filmas prastai susivirškino – vakar sumaišiau jį su ilgu telefoniniu pokalbiu. Piktai operatorei aškinau, kodėl, mano manymu, šilumos kainos tokios didelės.

Man atrodo – sakiau – kad kalta čia visai ne Rusija ir jos duju kainos. Aš manau, kad ši gruodžių rekordinis žmonių skaičius dėl vėtrų ir plikledžio buvo priversti atsisakyti papildomo trynimosi su kitais (kas pakliuva į ligoninę (kaip žinoma, plaučių uždegimas yra be galio sunki liga), o ligoninėje geriau vengti bet kokio trynimo(si), kas atgulę nusprenčia nuo švirkštų ir spirito vatos gumulėliu po savais – ne virintais, o su minkštikliu perskalautais, su meile artimui, o ne pagiežia dėl pernelyg mažos algos išlygintais – patalais). Dėl to žmonės šalo, ir jų kūnai, užuot leidę suvokti, kad jiems šilta priėjus prie radiatoriaus, jį paglosčius, gal net prie jo prisigaudus, pasidavę proto ikalbinėjimams ir atsisakė jausti radiatorių šilumą. Taigi, kad vėl galėtų gauti šilumos iš trynimosi, žmonės buvo priversti greičiau gydytis ir sveikti. Ir, man regis, šita machinacija pavyko. Nes jau

sausi gatvės ir kavinės, ir klubai, ir parduotuvės, ir netgi muziejai knibždėte knibždėjo pasveikusiu.

Aš nesirgau. Plikledis nepakišo man kojos, vilnone skara apgaubto avikailio neperpūtė véjas, ir mano organizmas akivaizdžiai nusprenčia likti vienas, užuot išdrįsės pasišnekėti kad ir su gripu. Kol už sienos kosėjo kaimynų vaikai, aš pašiau ant langų širdutes ir laisčiau savo amarilį. Kadangi nesirgau, teko užsirakinti ir visaip apkamšyti duris ir langus, kad pro kurį plyšelį pas mane nepatektų epidemija. Kadangi liaudžiai aplinkui visuotinai sergent aš visai visai nesirgau, turiu pripažinti, kad nė nejutau didelio noro išeiti. Mano bute buvo vėsu, o lauke buvo šalta. Apsvarčiusi visus pros and cons nusprenčiau, kad visgi naudingiau likti ten, kur vėsu.

Ir štai vieną iš pirmųjų sausio dienų pasirodė saulė, ir man kažkodėl susivaideno, kad vėsu tapo lauke. Kažkodėl pagalvojau, kad šaltis persikraustė į mano virtuvę, o kadaangi virtuvę nuo likusio buto teskiria užuolaidėlė, šaltis netrukko apgyventi ir likusiu mano namų kambarių. Todėl išėjau nusprenčiau. Ėjau saulėtomis gatvėmis, vis užsukdama parduotuvėn ar kavinėn išsitikinti, kad lauke vis dar vėsu. Visur ant kojų lipo ir stumdėsi žmonės, ir man pasidarė taip karšta, kad teko prasisagstyti paltą.

Atvėsau, regis, negreit ir, sakyčiau, visai ne vietoj – gržusiu namo ir išgérusis arbatos. Dantys émė kalenti, visi turimi drabužiai staiga pasirodė nepakankamai šilti. Apčiupinėjau visus radiatorius, bet rankos ne tik nejuto šilumos – jos nejuto ir pačių radiatorių. Nevilties apimta pasitupdžiau katiną ant fotelio prie lovos, apsklojau krūva antklodžių ir atsiguliau.

Ir dabar man šalta. Guliu po visom turimom antklodėm, ir man šalta. Katinas tupi šalia, bet kad galėtų mane kiek pašildyti, pati turiu jį glostyti ir čiupinėti (pati kalta – reikėjo pirkti katiną su prisukamu mechanizmu), bet man taip bloga, kad nė nepajęgū iš po savo apklotų iškišti rankos. Taigi katinas tupi šalia ir žiūri į mane savo mėlynomis plastikinėmis akutėmis. Man šalta. Patrinkit mane kas nors, a?

VALENTINA BELOKON

KAROLIS VALANTAVIČIUS

Gatvelės su burėmis

O vis dėlto

Kartais dar nustembu

Subadytoms gatvėms

Vyno šokius niurnant

Tučtuojau susirenku

Visus visus kauliukus

Ir pamaitinu tas

Spragas po padais

Iš buriančių pirštų

Anuomet su šypsena

Tave stebėdavau

Tik tu su pirštinėm

Po vieną po vieną

Į klykiančią burną

Kad irisų žiupsniai

Kalbėdami skleisti

Baltai liesdavaisi

Kad pėdos nekaistų

Taip ir aš dabar

Ir vis dėlto keista

Kad po pat manimi

Gatvelės su burėmis

Laiku ir nelaiku

Šveskime laisve!

Tada Dievas ištarė visus šiuos žodžius:

„Aš esu VIEŠPATIS, tavo Dievas, kuris išvedžiau tave iš Egipto žemės, iš vergijos namų.

Neturėsi kitų dievų, tiktais mane.

Nedirbsi sau drožinio nei jokio paveikslė, panašaus į tai, kas yra aukštai danguje ir kas yra čia, žemėje, ir kas yra vandenye po žeme. Jiems nesilenksi ir jų negarbinsi, nes aš VIEŠPATIS, tavo Dievas, esu pavydus Dievas, skiriantis bausmę už tévų kaltę vaikams – trečiajai ir ketvirtajai kartai tu, kurie mane atmesta, bet rodantis ištikimą meilę iki tūkstantios kartos tiems, kurie mane myli ir laikosi mano išakymų.

Nenaudosi piktam VIEŠPATIES, savo Dievo, vardo, nes VIEŠPATIS nepaliks nenubausto to, kuris naudoja piktam ją vardą.

Atsimink, kad švestum šabo dieną. Šešias dienas triūsi ir dirbsi visus savo darbus, bet septintoji diena yra VIEŠPATIES, tavo Dievo, šabas: nedirbsi jokio darbo – nei tu, nei tavo sūnus ar dukte, nei tavo vergas ar vergė, nei tavo galvijai, nei ateivis, gyvena tavo gyvenvietėse. Nes per šešias dienas VIEŠPATIES padarė dangų ir žemę, jūrą ir visa, kas yra juose, bet septintąją dieną jis išsėjosi. Todėl VIEŠPATIS septintąją dieną palaimino ir ją pašventino.

Gerbk savo tévą ir motiną, kad ilgai gyventumei krašte, kuri VIEŠPATIS, tavo Dievas, tau skiria.

Nežudysi.

Nesvetimausi.

Nevogsi.

Neliudyti melagingai prieš savo artimą.

Negeisi savo artimo namų, negeisi savo artimo žmonos ar vergo bei vergės, ar jaučio, ar asilo, ar bet ko, kas priklauso tavo artimui.“

Iš 20, 1–17

Jau galima atpažinti kelią, kuriuo veda sekmadienio skaitiniai per gavėnių šiomis savaitėmis į Paschos. Vadiniu tą šventę Pascha, ne Velykomis, nes pernelyg daug paniavos, kai suplakamos į krūvą dvi ar net trys skirtinges šventes. Net jei lietuviams šis žodis dažniau reiškia ypatinės šventės patiekala, o populiaroji Vikipedija lietuviams aiškina, kad tai judėjiska šventė (aiškiai painiodama su Pesachu). Nuo pat pirmo iki paskutinio gavėnių sekmdienio prisimenamas Sandorų kelias. Nuo Nojaus iki paskutinės, kurią krikščionys švenčia ar bent jau turėtų švesti per Paschą. Net jei graikiškas žodis pascha, nors ir susijęs su hebraisku pesach, kuris reiškia „perėjimą“, mena ne Sandorą, o išlaisvinimą, išgelbėjimą. Bet jei nebūtų buvę išlaisvinimo, argi turėtų prasmę Sandora? Tai būtų buvę panaišiu į sandori, sudarytų dėl išlaisvinimo, o ne į abipus išlaisvų asmenų tarpusavio išpareigojimą. Senieji hebrajai turėjo savo išlaisvinimą iš vergovės ir turėjo savo Sandorą, sudarytą po to. Ir ši Sandora išlaisvintą išairiaspalvę miniaj pavertė Izraelio tautą, Dievo tautą, Išrinktąją tautą. Ir „liaudis virto tauta“. Krikščionys – kiti izraelitai, kita Izraelio tauta, sukurta kitos Sandoros, sudarytos per Kristaus kančią, mirtį ir prisikėlimą. Taigi – kiti išrinktieji, prisimenant apaštalo Pauliaus žodžius, rinktinai žmonijos vaisiai, pirmienos. Bent jau tokie turėtų tapti, jei tik ryžtusi laisvei ir atsakomybei. Išlaisvinimas išlaisvina galimybę prisiišipareigojimus ir juos vykdant. Kad ir koks tas išlaisvinimas būtų – iš prieš kėslų, išnaudojimo, mirties, nuodėmės, skurdo ir vargo, rūpesčių – kiekvienam vis kitoks... Taip galėtų būti suprastas ir šis dekalogas – laisvei subrendusios tautos Sandoros aktas, kuris ją tik ir daro išrinktą. Dėl jo ji, kaip ir daugeliis kitų, laisvinosi ir buvo išlaisvinta. Tai moralinio stuburo sutvirtinimo aktas, kuris neleis palūžti,

išsikvępti, net ir dar kartą praradus valstybingumą, žemę, kalbą, nesuskaičiuojamas gyvybes. Sandora – tai išpareigojimas, pagal apibrėžimą – abipusis. Kaip ir kiekvienas išpareigojimas, jis numato rinkinį susitarimo dalykų, kurie neturėtų būti pažeidžiami.

Gan simboliška, kad ši sekmadienį mes taip pat švenčiame laisvę... Išsilaisvinimo aktą, kuris tądien, kovo 11 dieną, buvo paskelbtas... Tuo aktu buvo apsispręsta, kad nuo šiol patys kursime savo gyvenimą, kitokį nei totalitarinio režimo vergovėje. Pernelyg daug buvo leista ir paleista... Laikas vėl atnaujinti Sandorą, prisiminti, jog esame laisvi, kad nebūtume kaip našlaičiai šiam pasaulyje, pasmerkti murkytis savo nešvarumuose, raižyti savo gyvybes, lyg nieko daugiau neturėtume, išskyrus pavydą Išrinktajai tautai ir neapykantą sau patiemis. Juk niekas netrukdo ir netrukde tapti išrinktaišiais – tereikia ryžtis gyventi kitaip, kitais pagrindais grįsti bendrabūvį, ne ginantis nuo viso pasaulio klyksmai, kad nykstame ir esame naikinami, kerziniai batais ir svastikomis ištriptant anominiamie smurto kalbos globalizaciniame marše, išleidžiant kosmopolitizmą per yrančių „tautos namų“ sienu plėsius, kurstant tarpusavio susipriešinimą ir neapykantą. Išrinktaišiais tapti ne taip jau ir sunku. Tereikia šiek tiek vaizduotės, kūrybingumo ir moralės, neseduikuotos į vienai vienintelę įmanomą nuodėmę, kurią kaip siaubą baubą naktimis sapnuoja gražuliai ir uokos. Juk tai akivaizdu iš Dekalogo. Kaip ir Sajūdžio laikais, galėtume vėl iškelti šukį „Tik nereikia mūsų gąsdinti“... Neišnykime, ir niekas nesutryps ir nepalauš, jei branginsime ir tausosime vienas kitą, visokeriopai rūpindamiesi visų ir vieni kitų gerove, laikydamiesi kad ir šiu elementarių Dekalogo principų.

-akp-

KERRY SHAWN KEYS

Budynės

Robertui Service'ui

Buvau sujaudinta. Prieš kelias dienas paštu gavau specialų kvietimą, tarsi viskas būtų suplanuota. Budynės bus Sajungoje šeštadienį, o laidotuvės kitą dieną. Nebuvo pasakyta, kieno budynės, bet man tai nerūpėjo, nes kvietimų gaunu retai, ir buvau pasiryžusi eiti, nors ir dangus griūtų. Tik pora dienų pasiruošti. Paštą pasiūmu grįžusi iš darbo. Papras tai savaitgaliai būna gana nuobodūs, ir aš tie siog sėdžiu namie neturėdama ką veikti, kartarčiai neįspėjusi užėina kokia bendradarbių išgerti naminės arba pasižiūrėti per televizorių kokio nors trilerio. Ne apie pabaisas, bet iš realaus gyvenimo – apie vampyrus, vilkolaikius ir zombius. Žodžiu, ēmiau galvoti, kuo apsirengti – ar išsipuošti, ar eiti savo kasdininėm kelnėm. Galvojau apie tai ištisas valandas ir net miegoti nuėjau su šia mintimi. Atrodo paika, bet aš negalėjau į tai pažiūrėti atmestinai. Aš ir šiaip praleidžiu ištisas valandas, kol apsirengiu – vonios kambaryste, ant unitazo ir prieš veidrodį. O pastaruoju metu sukausi lėčiau nei išprastai, nes nekaip jaučiausi – ko gero, turiu opą ar ką nors tokio, o kur dar naktinis prakaitavimas ir skausmai krūtinėje – atrodo, skylės širdyje, – ką ir kalbėti apie koją, ją skaudėjo labiau nei anksčiau. Bet rytą pabudusi žinojau, ką daryti: su naujais marškiniais ir kojinėmis atrodysiu tikrai gerai, jeigu kartais ten būtų kokių nors įdomių tipų, su kuriais ne kasdien susitinku. Iki Sajungos nelabai toli. Pastaruoju metu budynių būdavo tiek pat kiek literatūrių renginių, kai kurie žmonės net kaip tik ten prankiai numirdavo, tad būdavo dvigubas īvykis, bet kvietimų aš negaudavau. Turėtų būti pirmenybinis laiškas, o juk aš nesu niekieno pirmenybę, tik savo šuns, kuris žymi savo teritoriją ant manęs, kai tik gali. Jo vardas Zopi – beglobis mišrūnas, prieš keletą metų pasiėmiau jį viename kurorte. Pamaniau, kad verčiau važiuosiu autobusu, užuot ėjusi pėsčia, nes nekaip jaučiausi ir nenorėjau pakeliui patekti į kokią nors bėdą – dar ims iš paskos sekti koks nors glitus užsienietis arba policininkas, palaikę mane kekše. Užsieniečiai – tik dagys po uodega, bet farai gali būti pavojingi.

Na, kai ten nuėjau, prie durų stovėjo išprastinė kompanija ir rūkė – atrodo, net truputį nustebi mane pamatę, nes nebelabai ten lankydausiu, neidavau net į kavinę viduje, kuri iki draudimo rūkyti buvo viena mėgstamiausiai mano skylių. Prieš įėjama nusprendžiau parūkyti. Labiausiai mėgdavau „George Sand“, bet jų nebegamina, tad perėjau prie „DeadEnd“ – jau seniai mano mėgstamiausias nuodus. Jie plepėjosi kaip išprasta, bet visi atrodė truputį susi nervinę, net, regis, nervingai smailakiavo į mane, tad nuspauzdžiau cyzą į sieną ir įėjau vidun. Žmonių gyvas velnias, vos prasibroviau koridoriumi iki paskaitų salės, kur buvo budynės. Čia vėl nuolatiniai, kurie eina į kone visus skaitymus ir paskaitas, dažnai gali išgirsti, kaip jie knarkia, net sienos dreba, arba matai, kaip užsnūsta vidury, o pabaigoj krūptelėdamis pabunda, tikėdamiesi, kad bus priėmimas su nemokamu alkoholiu ir sausu maistu. Koks čia maistas, čia gali gaut tik peno apmąstymams, tad man ēmė vytis mintys. Jei būtų mano valia, visus juos išmesčiau rykliai. Praeitą kartą buvau prieš pusmetį, ir atrodė beveik taip pat – žiūrovų cirkas, nukaršelių sambūris. Tada buvo ypatingas īvykis – virtualios budynės, surengtos vieno vietinio literato. Dalyvauti galėjo visi – ateiti atitinkamai apsirengę, trumpam atsigulti į karstą, perskaityti savo pačių parašytą nekrologą. Kažkoks šėtoniškas kaukių balius. Aš irgi dalyvavau, bet man visai nepatiko, kol vienas dalyvis perdozavo ir mirė tiesiog karste. Tai jau buvo geras, šiurpokas teatriniu realybės šou ir mirties mišinys. Šį kartą buvo visai kitaip. Vis dar nežinojau, kieno budynės, nes kvietime nebuvo parašyta. Atsinešiau geltonų pienių pasiskynusi už kampo – didelę puokštę, nes išmaščiau, kad bus ypatingas atvejis, jeigu net lavono pavidės nedrisko paminėti. Kad būtumėt matę, kaip aš nustebau nuėjusi prie karsto! Aplinkui žydi įmantrios žvakės, gražios gėlės – le-

Edward J. Steichen. Marlene Dietrich. 1932

lijos, rožės, chrizantemos, o Jame nieko – tik suknių koja su menka kosmetika. Iš pradžių atrodė kaip žuvis arba undinė. Nuo šlaunes iki dažytų nagų, nepadoriai nuoga, tik keletas siūlių ir randų, ir pora žiedlapiai nuo gėlių, jeigu tai galima vadinti drabužiais. Kad būtų nors kokia rožinė kojinė, pirštinė arba stiklinė šlepetė. Bet koja daili, man priminė Marlenę Dietrich tuose klasikiniuose filmuose. Man tinka ir moterys, tai ji visada mane veždavo. Tikrai buvo nei šis, nei tas. Kaip kažkoks nevykės pokštas, o aš gaišdama laiką važiavau, paskui parke tipenau tarp šunšūdžių, kad paskinčiau gėlių. Taip sureagavau iš pradžių, bet paskui nusiraminau ir įžvelgiau grožį – gal tai dada arba „Fluxus“ hepeningas ar kas panašaus. Pamaniau, gal dar ižgyjuos kokie nors apsimestiniai anarchistai su vandens šautuva arba šūdū maišais ir pavers tai tikru īvykiu. Arba apsilankys užsimaskavęs Santa Anna. Aš tik stovėjau bijodama, kad kojos pirštai ims ir sukrutės. Ačiū Dievui, nekrustelėjo. Spoksojau ir spoksojau, nežinodama, juoktis ar verkti. Matyt, buvau placių išsižiojusi, nes sėdintys žmonės vėpsojo į mane, o žinau, kad mano dantys ne per geraus, ir kartais man užėina česnakų persivalgymo priepluoliai. O gal dėl to, kad buvau be liemenėlės, o palaidinukėje buvo kandžiu išėsta skylutė. Ir tik tada, kažkaip susigedusi, nudelbiau žvilgsnį į grindis ir pamačiau, kad stoviu ant vienos kojos. Jézau Kristau! Kartais, kai ko nors nežinai, tai ir nesirūpi, kol nesužinai, tad kai pamačiau stovinti ant vienos kojos, kaip koks Afganistano karo veteranas prie bažnyčios, ēmiau netekti pusiausvyros ir įsikibau į karsto kraštą. Atspėjot, jis pakrypo kaip kanoja ir išvertė suknistą koja tiesiai ant mano dešiniosios pirštų. Oi! Bet būtų buvę daug blogiau, jeigu būtų užvirtęs visas karstas – koja bent jau buvo apyminkštė, nepaisant lavoninio sąstingio. Juodai persigandau, kaip kažin ką. Tarsi tikras gyvo protexo trileris būtų iššokęs iš televizoriaus ir mane užpuoleš. Visi tebespoksojo, niekas nepuolė man padėti, bet pas mus taip jau būna – visi bijo įsiveltili. Taigi, aš tik išstriksėjau iš ten kuo greičiau, net visą kelią namo parstriksėjau tarsi sukaustyta išgačio, užmiršus ir apie autobusą, ir apie taksi. Tikriausiai atrodžiau kaip ruojanti varlė, įsišovusi amfos, visu greičiu raunanti prie bet kokio prieinamo pimpmalo ar pizés. Tik jėjusi vidun kiek apsiraminau, išplumiau pusę butelio degtinės, nušuoliavau ant sofos ir ēmiau vertinti padėtį. Taip, kojos tikrai nebeturiu – ji ir buvo ten karste. Tie patys randai ir siūlės. Turėjau iš karto suprasti. Ir galų gale suvokiau, kodėl visi spoksojo. Dabar klausimas, kaip man koja susigrąžinti – gal nueiti į laidotuvės, nes į budynes niekaip nebegrįsiu, nesileisiu žemima. Atsiguliu į sūrią vonią, paniurkiau klitorij, kol bai-giau, net įsivaizdavau, kad mano trūkstama koja yra jardo ilgio stačias, mirkstantis ten su manim, ir pasijutau geriau.

Ir kūriau planus, bet jie nelabai išdegė. Į laidotuvės pradžią Sajungoje neisiu, nes būsiu visiems akyse ir neturėsiu kur pasislėpti. Verčiau iš anksto nueisiu į kapines ir pasislėpsiu netoli ese už antkapio arba medžio, netgi atsinešiu žvakę ir pienių, kad nesukelčiau įtarimų dėl savo ketinimų, jeigu kas mane pamatyti. Na, bet pakartosiu: nelabai išdegė. Įsijungiau kompiuterį ir pagūglinau savo koją, kad surasčiau, kurias kapines jie pasirinko. Negalėjo būti ten, kur laidojami iškilūs asmenys – aš tilk korektorė. Nors, ko gerro, aukščiausio lygio. Taigi aišku – tie švanai sumanė įkišti mano kūną ir kraują neseniai atkurto žydų kapinėse, nes buvo įtarima, kad mano proponenelė iš tévo pusės turėjo žydpalaikių krauso. Kokia gėda, ir dar vienas akstinas pabandyti susigrąžinti koją ir net laikytį ją kaip įkaite, kol jai bus sudarytos geresnės laidojimo sąlygos. Šiaisiai žmones įkaitais paprastai ima musulmonai arba pamšeliai, o ne žydai, bet, pusiau juokais, mes, klajojantys kaltinamieji Šventosios Žemės „palikuonys“, greiti mokyti. Į kapines nusigavau dar prieš aušrą, ir, patikėkit, nebuvo lengva. Kai susivoki turis vieną koją, nieko nelieka, kaip tik įsijausti į tą vaidmenį.

Vis dėlto užsimoviau kasdienines kelnes, kad jeigu mane kas pamatyti, trūkstama koja nekyšotų it skaudamas nykštys. Pasiėmiau akmenėlių apmėtyti ir popieriaus skiaučių, kad užsirašyčiau arba nusiuščiau žinią mirusiesiems. Turėjau ir peilį – atpildui arba apsaugai, jeigu prireiktu. Štai ten laukdama šaltame rūke aš ir suvokiau – ir tai pakeitė mano visus planus, – kad sumanymas pagrobtii visai beviltiškas, donkichotiškas. Tiesiog ten bus pernelyg daug žmonių. Juk laidotuvės sensacingos, net egzotiškos. Iki šiol niekas nėra buvęs kojos laidotuvėse. Prisistatys ir žurnalistai iš vadinančių gerausiu laikraščiu, apsirūpinusių talentingais rašėvomis, ieškančiais lengvo pinigo, nes pastarausiai metais visi laikraščiai pavirto juoda bulvarybe. Pagalvojau, gal nusipjovus kitą koją ir, kol niekas neatėjės, idėjus į duobę kaip kokį asmeninį pareiškimą, lyg šuns, apmyžančio batą, bet mano peilis buvo per mažas ir gana bukas, labiau tinkamas nudurti meilužiui arba kiaulei negu ką nors nupjauti, ir kaipgi aš be abiejų kojų būčiau pasprukus, nebent būtų kaip *deus ex machina* atsiradęs Zoro arba Vienišas Reindžeris. Tad, užuot paaukojusi savo vienintelę sveiką koją, įmečiau batą, taip iškart nušaudama du zuikius. Žinau, kad žydamas batai patinka, ir man tikrai buvo gaila tos basos, namo gržtančios karalienės. Juk bus tikrai šalta, ir ji nusipelnė kai ko geresnio negu levos kostiumas. Ne tai kojai, bet koks skirtumas. Paskui basa, įsiaudrinusi pirietais parsūkuriavau namo, jausdamasi bailė. Kitą dieną laikraštyje perskaičiau kažkokį lėkštą pasvarstydam apie tą batą. Niekam neužteko smegenų susigaudyti, kad jis mano. Buvo cituojamas paikas istorikas, sakantis, kad, matant kryžminę raištelių schemą, aišku, jog tai pagoniškas, protokrikščioniškas batas, įrodantis, kad šios kapinės senesnės už bet kokios kitos tautos įsigalėjimą ir todėl jas reikia iš naujo atkurti. Be to, rašė, kad numetus koją į duobę visas karstas sutrukčiojo ir pasimistė. Visa tai man mažai terūpėjo. O rūpėjo straipsnio pabaiga, kur buvo pasakyta, kad vienas laidotuvės dalyvis parsinešė batą namo. Ir aš žinau kuris. Jis tikrai patrauklus tipas, ir sako, kad eržilų kunigaikštis, galintis apšauti tamsos kunigaikštį. Toks keistuolis, panašus į nabokovišką vikšrą ir drugių kolekcininką. Ne šiaip koks eilinis vandinis šlaunų ar pėdų fetišistas. Šiaip ar taip, jeigu aš ir klystu, luosiai ir elgetos negali būti išrankūs, tad turia mintį kada nors vėlai vakare nueiti į jo gūžtą, pademonstruoti jam šiek tiek šlaunes – tikroms gyvoms budynėms – ir parodyti, kad, nors aš ir apdovanoata negalia, batas tinka.

Vertė Laimantas Jonušys

Tarptautinė gotika Lietuvoje

Atkelta iš p. 1

Stebina amžininkų dėmesys įvairiausiu audinių aprašymams. Štai Ghillebert'as de Lannoy smulkmeiškai apraše, kuo jį ir palydos žmones apdovanojo Vytautas: „Padovanajo man dvejus šilkinius drabužius, pamūšus sabalų kailiai ir vadinos kailiniai, keturis šilkinius rūbus, keturis žirgus, keturių smailas savo livrėjos kepures, dešimt išsiuvinėtų galvos apdangalų, keturių poras rusiškų tasetų, lanką, strėlių ir toto irskių saidoką, taip pat tris išpintus ir išsiuvinėtus tasetus, šimtą auksinių dukatų ir dvidešimt penkias lazdeles sidabro, šimto dukatų vertės.“^{iv} Popiežiaus pasiuntinių vizitas pas Gediminą, regis, baigėsi niekuo – neigyvendintas pagrindinis tikslas (krikštasis), pasiuntiniai paleisti tuščiomis rankomis (bent šaltiniai netyli bet kokias dovanas). Atrodo, net per visuotinio krikštijimo akciją daugelį atsisakyti tévų tikėjimo paskatinio dosnai dalinti krikšto marškiniai: „Ir štai tokiu iš anksčiautumato dosnumu bei dovanomis [Jogaila] taip paveikė tuos nuskurdusių prastus žmones, kurie tenkinosi kasdieniais lininiuose apdarais, kad, pasklidus gandui apie neregėtą dosnumą, jie pulkais traukė iš viso krašto krikštystis, idant gautų vilnonių drabužių.“^v Ir priešingai – kaip pripažiusta istorikai, kryžiuočiai turbūt per menkai šelpė Vytauto valiajiems atiduotus žemaičius „arkliais, jaučiais, druska, grūdais, miltais, sviestu, sūriais, mësa, silkëmis, audiniiais“^{vi}, nes šie vis tiek nenorėjo nei priklausyti naujiems ponams, nei perimti kitą tikėjimą.

Galima sakyti, jau čia perėjome nuo politinio prie ekonominio tarptautinės gotikos atėjimo į Lietuvos teritoriją impulso, nes marškiniai, tegul ir krikšto, buvo tam tikra materialinė paskata (pereiti į kitą tikėjimą, ateityje ieškoti tokios pat kokybës aprangos ir taip toliau, ir panašiai). Bet politikos veiksny sčia, be abejo, irgi egzistuoja. Pabandžius prisiminti, ar marškinius kas nors dalino į krikščionybę verčiamiems prūsams, kuršiams ar latgaliams, persasi „tū ketasprandžių“ tautų dosnaus „vaišinimo“ kalaviju ir ugnimi faktai. Lietuviai krikšto marškiniai atskleidžia vieną tiesą – diplomatiška aptariamu laikotarpiu pradėjo nurungti bukų kapojimasi šaltaisiais ginklais. Tad tarptautinė gotika buvo ne tik didžiųjų batalijų, bet ir diplomatiškių derybų (su visomis iš to išplaukiančiomis intrigomis bei žaidimais) laikotarpis. Po Žalgirio mūšio galutiniai taškai buvo sudėlioti tarptautiniam arbitražė – Konstanco susirinkime ir vėlesnėse akcijose (Vytauto organizuotam Lucko suvažiavimui čia taip pat tektų šioks toks vaidmuo).

Kultūrinis, jeigu taip galima sakyti, tarptautinės gotikos atėjimo į Lietuvą būdas susijęs, be abejo, su religija – krikščionybe, tapusia valstybiniu tikėjimu. Tiesą sakant, religija taip glaudžiai buvo apėmusi ir karinę, ir ekonominę, ir visas kitas gyvenimo sritis, kad atskirti jas metodologiskai nebūtų net ir labai teisinga. Tačiau religinės sferos atributai – naujai statomoms bažnyčioms valdovų ir didžiūnų dovanoti daiktai – aiškiausiai ir įkūnija tai, kas vadintina tarptautinę gotiką. Telieka apgailestauti, kad iš tų laikų mūsų dienas pasiekė tik menki trupinių. Ir vėl – Vytauto majestotinis antspaudas galėtų antspauduoti ne tik to meto politinius dokumentus (kad ir Horodlës sutarti), bet ir pačią tarptautinę gotiką, nes stilistiniai bruožais jis jai ir atstovauja. Esminiaus bruožais kompozicinė šio antspudo schema jau tėsiai iš Vakarų valdovų paimtai ir anksčiau Lietuvos viešpačių – Mindaugo, Gedimino – naudotą vaizdavimo *in maiestate* schemą. Vytauto „nuopelnas“, kad šiuo sfragistiniu objektu vaizduojamojoje dailėje jis įdiegė didžiojo kunigaikščio simboliką – mitrą ir kalaviją^{vii} (vėlesniuose tiek Vytauto, tiek kitų kunigaikščių portretuose jų statusas ženklinamas būtent šiai simboliai). Ir nors neaišku, kurios šalies, kurios mokyklos meistras sukurė ši vieną iš nedaugelio XV amžiaus pradžios kūrinių, gotika alsuoją kiekviena detalė – pinaklinis apvadas, kryželiais ir rutuliukais nusagstytas fonas, kaprizingai klostėtas Vytauto apdaras ir net kantuota pagalvėlė ant arkutėmis dekoruoto skrynos pavidalo sosto (patogumas ir prabanga – tarptautinės gotikos bruožas). Imantriai Vytauto poza – atrodo, kad jis sėdi ir žongliuoja savo valdytų teritorijų herbais (it koks juokdarys, kuriuos, atsisiųs-

tus iš priešų ir tuo pat metu draugų kryžiuočių, labai vertino ir mėgo), – taip pat demonstruoja tarptautinės gotikos dvasią. Valdovas čia veikia kaip dažnai tragiskai besibaigiančio farso dalyvis, kaip karnavalinio vyksmo herojas, ir keliantis pagarbą, ir rodantis žemiškojo gyvenimo spindesį bei skurdą (visa tai atspindi net melancholiškai rūškanas Vytauto veidas – deja, originaliai atspaude to nelaibai matyti, paniurus fisionomija tiesiog šviečia 1839 metais atlikoje rekonstrukcijoje).

Pačioje pabaigoje pabandykime suformuluoti, kaip turėtų atrodyti lietuviškas tarptautinės gotikos variantas. Tai yra kokiui simboliu būtų galima ženklioti tą idomią (esminio virsmo visose gyvenimo srityse) epochą. Tokiu ženklu turbūt be didesnių svarstyti reikėtų pasirinkti svarbiausią aną laiką protagonistą – Vytautą Didįjį. Savo politine veikla jis įkūnija prieštarinę to laiko mastynę, ryškiai kontrastais pasižymėjusios valstybės visuomenę, jos daugiaibriaunę kultūrą. Vieną dieną jis – pagonis, kitą – stačiatikis, trečią – praktikuojantis katalikas, ketvirtą – husitams pritariantis indiferentas. Būdamas ryžtingas karys, jis galėdavo būti klastinges politikas. Žiaurus priešų, principingas savujų, dosnus svečių, rūpestingas žmonų atžvilgiu. Askeštikas karo žygiuose, mëgstantis prabangą taikiu gyvenimo metu. Tarptautinė gotiką Vytautas galėtų įprasminti savo paties išvaizda. Stebétina daugėlio autorių mintis, kad valdovas buvo nestambaus kuno sudėjimo (Dlugošas), moteriškų veido bruožų (Motiejus Strijkovskis), barzdos neaugino, šnekėjo malonai (Albertas Kojalavičius-Vijūkas)^{viii}. Vėl žvilgterėkime į didijį Vytauto antspaudą. Jame herbinius skydus laikantis vyras iš tiesų panašus į moterį – ilgi plaukai, grakščios galūnės, žemę siekiantis, suknelę primenantis rūbas. Dėl tokų savo bruožų Vytautas tikrai galėjo, žmonos Onos padedamas, persirengti tarnaitės drabužiais, virsti moterimi ir apgauti nelaisvėje jį saugojuisius sargybinius. Šiame lyg ir vėlesnio valdovo politinių priešinkų eskaluotame ekskurse galima įžiūrėti keletą simbolinių detalių. Vyro persirengimas moterimi ir jo sėkmingas išsigelbėjimas pertekliau tam tikrą tarptautinės gotikos dvasios aspektą. Moterys šiuo laikotarpiu iš tiesų pradėjo aktyviai dalyvauti politiniame gyvenime. Iškalbingi prancūzės Žanos d'Ark, lenkės Jadvygos, lietuvės Onos pavyzdžiai. Ona Sudimantaitė, garsi burtais ir kerejimais, Vytautui darė didelę įtaką ir net prieš savo mirtį išpranašavo, kad, jos netekus, jam pradės nesisekti^{ix}. Lietuvos istorijos kontekste tas Vytauto persirengimas, rūbo pakeitimasis kitokiu (ir ne bet kokių moterišku – vėl prisiminkime jo tévo Kęstučio epizodą, kai šis iš Marienburgo pabėgo užsimetęs ne sijoną, o riterio apsiaustą) signalizuoją, kad netrukus keisis (ar jau pakito) viskas, svarbiausia – pasaulėžiūrinės vertybės.

Tad, siekiant sukönkretinti tarptautinės gotikos Lietuvoje atvaizdą, simboliniu jos įsikūnijimu būtų galima laikyti konkretų asmenį – Vytautą, jeigu ne jis, o kažką abstrakčiau, tokia galėtų būti pačios Lietuvos personifikacija Strasbūro Šv. Petro Naujojoje bažnyčioje. Čia ji pavaizduota kaip jauna, blyškiaveidė ir gracinga mergelė (einanti pėščiomis, kai kitos merginos iškilmingai joja ant žirgų, nešanti besalygiškai priimto naujojo tikėjimo ženkla) – vėliau ir dalyvaujanti kurtuaziniame įvykyje – simboliškame Europos tautų ir šalių kryžiaus žygije), išoriškai panasi į tuometinį Lietuvos valdovą (išlyga tokia, kad mergelė su karališka karūna) arba jo žmoną, arba tą pačią tarptautinę gotiką (išilgintos proporcijos, grakstumas ir liaunumas kaip tik ir yra jos esminiai bruožai).

^{iv} Kraštas ir žmonės, parengė Juozas Jurginis ir Algirdas Šidlauskas, Vilnius, 1983, p. 51.

^v Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai, sudarė Norbertas Velius, Vilnius, 1996, p. 573.

^{vi} Vytenis Almonaitis, Žemaitijos politinė padėtis 1380–1410 metais, Kaunas, 1998, p. 127.

^{vii} Loreta Skurvydaitė, „Kelios pastabos apie sosto vaizdavimą XIV amžiaus pabaigos–XV amžiaus vidurio Lietuvos valdovų sfragistikose“, Lietuvos istorijos studijos, 2009, Nr. 23, p. 90.

^{viii} Alfredas Širmulis, „Vytauto Didžiojo portretai“, Europos dailė. Lietuviškieji variantai, Vilnius, 1994, p. 59.

^{ix} Ignas Jonynas, Vytauto šeimyna, Vilnius, 1991, p. 28.

LAURYNAS KATKUS

Noir

mačiau vaiką besišaukiantį pagalbos

dar beveik kūdikį ištaršytais plaukais
erdviam kambarį kur lipdiniai sietynai muzika

prisispaudė prie stiklo rodė man ženklus kažką šaukė

ir verkė – taip kad negalėjo likt abejonių
jog verkia iš visos esybės visos nelaimės ir siaubo

stabtelėjau prie tvoros gauruota ranka
pačiupo už plaukų nutempė kieme blizgėjo mašinos

išėjau juk tik pasivaikščioti pasigrožeti pavasariu smetoniška architektūra
neturiu vaikų šlykštus drebuly

naktimis girdėdavau dejones siurbimą dantų griežimą
vaidendavosi ragai kodėl kodėl man

vienna mašina tebestovėjo užsirašiau numerius
skalijant vilkšuniui pasirodė tamsinti akiniai

o choras giedojo giesmę: nelygink pone
mane su piktaisiais o nepražudyk drauge su griešnaisiais

iš manęs juokési baksteldavo į paragrafą pasukiodavo pirštą
prie smilkinio švysteldavo atgal popierius

pasivėdėjės į koridorius galą sušniždėjo: „suprantu bet ir tu suprask neįsivaizduoji kieno tie numeriai“

choras giedojo: kurie liežuvyje savo tur' saldumą širdy kartumą
kvartalo mokykloje vargu

„ir ką apie mus pagalvotų? jauti kaip visi su-si-kom-pro-mi-tuo-tu-mė?“
ėmė niršti

eidavau apsižvalgyti mašina ten pat kitais numeriais
atgabenanti kas leidžia pasijusti dieviškai

paranoja paranoja nuo pirmos akimirkos negalėdavau
nustoti kitą dieną grįždavau

paskui kažkas atsitiko: gavau pranešimą (pasirašykit data)
kad esu įtariamas galimai nusikalstamai

ar į nosi gatvėj prie kapinių

išskéliau gyventi kitur dabar dirbu klonu
prekybcentry linksmiu turtingų vaikus kol tie tvarko savo

darbas reikalauja lankstumo tačiau šiaip esu patenkintas
tikrai

bet balandį kai pilnatis prabundu ir matau
prikvėpuotą garą ant stiklo tirpstantį mažą ploteli

tuščiose filminėse ant grindų virsta juostos juodi kadrai

choras jau senokai tyli

IRINA ODOJEVCEVA

Ant Senos krantų

Irina Odojevceva (tikr. Iraida Heinike, 1895 m. Rygoje–1990 m. Leningrade) – poetė akmeistė, rašytoja – 1922 m. debiutavo poezijos rinkiniu „Stebuklų kiemas“. 1923 m. su vyru emigravo į Paryžių.

Parašė keletą romanų („Mirties angelas“, 1927; „Izolda“, 1931; „Palik bet kokią viltį“, 1954), tačiau labiausiai išgarsėjo memuarais „Ant Nevos krantų“ (1967) ir „Ant Senos krantų“ (1983) apie žmones, kuriuos gerai pažinojo: Nikolajų Gumiliovą, Zinaidą Gipijus, Andrejų Belą, Osipą Mandelštamą, Ivaną Buniną ir kitus. Šios dvi knygos sukėlė daug kontroversijų tarp rusų emigrantų Paryžiuje, tačiau galėtų būti laikomos neįkainojamu dokumentu, nors jose ir netrūko fantazijos.

Siūlome memuarų išstrauką.

Buninas mane visada stebina tuo, kad kiekvieną kartą su juo susitikusi lyg pamatai jis skirtingais jo gyvenimo tarpsniais.

Štai dabar jis visiškai jaunas. Jo akys kupinos drąsos ir troškimo viską pavergti ir, aišku, jis jaučiasi pasaulio centru. Ir sunku patikėti, kad jis, lyg nuovargio pakirstas, ką tik buvo nuleidęs sunkius pilkai violetinius vokus ant patinusių visada budrių, beviltiškai liūdnų, senatviškų akių ir bejėgiškai gromuliavo lūpomis.

Jis šiek tiek palenkia galvą. Jo akių aš jau nematau. Jo veidas, apšviestas dviguba Viduržemio jūros saulėlydžio ir degančios krosnies šviesa, palengva praranda savo jaunatvišką, linksmą ir piktą švytėjimą; tampa matiniu, nejaunu ir nesenu, protingu ir nenusakomo amžiaus veidu.

– Keista, mane visada traukė kapinės, – staiga ištaria jis ir šis netikėtas perėjimas nuo Nobelio laureato prie kapinių mane lengvai išmuša iš vėžių. Ir gąsdina. Neaugi jis vėl pradės apie mirtį?

Bet jis toliau dalykiškai kalba:

– Kiek aš jū per savo amžių mačiau. Ir net apie jas rašiau. Pamename mano apsakymą apie Teresės Anželikos Obri – Proto deivės – kapą?

– Taip, pamenu. Perskaičiusi jūsų apsakymą vaikščiojau po Monmartro kapines ir ji atradau.

– Labai gerai, – pritaria jis. – Net jeigu ir nebuvote ten, o tik viską dabar sugalvojote, kad suteiktumėte man malonumą, tai ir už tai ačiū.

– Ne. Garbės žodis, buvau.

Jis linksi.

– Ką gi, tikiu. – Ir po pauzės: – O aistra kapinėms – tai rusų nacionalinis bruožas. Aistra kapinėms – labai rusiška aistra. Švenčių dienomis provincijos miesteliš – juk jūs, ir labai gaila, visiškai nepažiūstate rusų provincijos, o didžiausias Sankt Peterburgas – lyg viskas tik tame. Taigi, per šventes į kapines visi fabrikiniai su šeimomis keliaudavo. Lyg į iškylą – su virduliu, užkandžiais, na, ir suprantama, su degtinėle. Paminėti brangaus velionio, kartu su juo praleisti linksmą šventę. Viskas prasidėdavo rimtai ir oriai, na, bet paskui, kaip suprantame linksmybes Rusijoje, – visi gerdavo, pasigerdavo, šokdavo, plėšdavo dainas. Retsykiai ir iki muštynių bei pjaustyti prieidavo, net iki to, kad kapinės netikėtai pasipuošdavo pirmalaikiu kapeliu po tokio šventinio vizito pas brangujį numirėli.

Jis žvelgia į laikrodį.

– Jau laikas pietauti. Kodėl gi Vera Nikolajevna neateina? Jūs turbūt jau seniai norite bėgti. Nusibodo su manim sėdēti.

– Ką jūs, Ivanai Aleksejevičiau, aš taip mègstu...

– Nuobodžiauti su jumis, – pabaigia jis. – Žinau, žinau, né kiek neabejoju. Idomu ir pamokoma. Ir kiekvienam manonu.

Jis ironiškai prisimerkia, pakyla, pasikaišo chalato skvernus ir smulkiai šiūruojančia eisena eina į Veros Nikolajevnos kambari. Aš paskui jį.

– Negaliu ilgai sėdėti vienoje vietoje, nors į kitą kambari, tokį pat bjaurų, pereiti, vis ne taip nuobodu. Lyg kvépuoti lengviau.

Jis atsisėda į margu kartūnu apmuštą kréslą prie lango.

– Aš juk bastūnas. Kaip, niekada negirdėjote šito žodžio? Buvo tokie kazokai bastūnai. Negalėjo vietoje nusėdėti, juos vis traukdavo bastytis. Toks ir aš visą gyvenimą buvau. Juk aš beveik visą pasaulį apkeliauau. Kur tik aš ne-

John Piper. Bailando vienuolynas. 1940

buvęs? – jis atsidūsta ir užsidengia akis: – O dabar štai tupiu namuose, vos pusvalandžiu išeisiu – ir atgal į savo gurbą. Pavargau.

Jis atsidūsta ir užsidengia akis. Taip. Jis atrodo labai pavargęs. Jo galva nulinksta ant krūtinės. Jis greičiausiai užsnūdo. Pakylu ir stengdamasi netriukšauti ant pirštų galų patraukiu link durų. Staiga jis šiurkščiai atmesta galvą link krėslo atlošo ir žiūri į mane šaltomis ir aštriomis, idėmiomis akimis. Žiūri piktdžiugiškai triumfuodamas, lyg pagavęs mane nusikalimo vietoje.

– Ką? Bėgti?.. Manote, užmigo seniokas. Kur tau! – bet, matydamas mano sumišimą, draugiškai paaiškina: – Aš visą rytą bandau prisiminti visokius pasakojuimus – tuos pasakojuimus, kuriuos norėjau parašyti ir neparašiau. Ir štai dabar atsiminu vieną keistą istoriją. Kapinių. Kaip tik pratęsiant mūsų pokalbi. – Ir jau beveik linksmai, tonu, nemégstančiu prieštaravimo: – Sėskite! Papasakosiu. O jums skubėti, ačiū Dievui, nėra kur. Be to, kad mane išklausytumėte, galima ir svarbius reikalus atidėti. Ar ne taip?

– Ne tik galima, bet ir negalima neatidėti, – atsakau, vėl sėsdama priešais jį.

Ir jis pagyvėjės pradeda pasakoti. O aš pavirstu apmiru sia klausyklą.

– Tai atsitiko vienam mano bičiuliui, gana gražiam, elegantiškam ir stotingam jaunuoliui. Tokiam pat bastūnui kaip ir aš. Atvažiavo jis į kažkuri Ukrainos miestelį šiaip sau, be jokio reikalo, žvilgterėti į jį – ir tollyn, kaip ir aš jau-nystėje dažnai darydavau. Dieną viską, kaip ir priklauso, apžiūrėjo, nors iš esmės ir žiūrėti nebuvu į ką. Pavakariejiavo užeigoje. Ir pasidarė jam nuobodu ir ilgu. Ir reikėjo gi važiuoti čionai, be reikalo tik paskutinius pinigus išleido. Juk jo, kaip ir mano, pinigai visada buvo paskutiniai. Išejo jis iš užeigos, o naktis tokia mėnesėta, paslaptinja, lyg pagal Gogolį: „Ar pažiūstate ukrainietišką naktį? – Ne, jūs nepažiūstate ukrainietiškos nakties.“ Be to, pavasaris, soduose žydi vyšnios, tarp jų – Balti namelai. Viskas tarsi sniegas – tviska. Milžiniškame tuščiame danguje rieda vienišas mėnulis. Tokia tyla. Tokia vienatvė. Lyg jis vienintelis šiame svetimame, miegančiame mieste.

O danguje debesys, panašūs į sniego kauburius. Aukštai apskritas žydras ménulis tai prasmenga juose, tai vėl išplaukia į bekraštę mėlyną plynę. Naktis tokia nuostabi, tuščia, vieniša ir liūdnā – kaip tik jam. Ir viskas aplinkui taip keista, nakties tobulybė tokia be tikslo žvilganti, kupina laukimo. Gatvės tuščios. Ir tokia tyla. Tokia vienatvė. Viduje – nerimas, lyg kažko lauktu, pats to nežinodamas.

Ir staiga visiškai šalia lyg violončelė uždainavo varteliai. Iš kvepiančio boluojančio sodo išejo jauna moteris. Ar dėl ménulio šviesos ir netikėtumo, ar iš tikrųjų ji buvo labai jau graži, bet jis nenumaldomai patraukė prie jos.

Ji stabtelėjo prie vartelių ir metė į jį spindintį juodų akių žvilgsnį, neaiškiai nusiypsojo, blykstelėjusi baltais dantis. Po lengva suknėle standžiai sujuostu liemeniu ryškėjo jos jaunas, lengvas, lankstus kūnas. Nerta iškirptė pabréžė mažas, apvalias krūtis.

Jis taip pat sustojo, o ji pakėlė ranką ir pamojo jam – pavyk, girdi, mane. Žengė pirmyn, plona, liekna, kraipydamas

apvalias šlaunis, švytruodama sijonu, vis spartindama žingsnį. Jis paskui ją. Štai ji atsigrežė, išsitikino, kad jis eina paskui, ir vėl nusiypsojo, jau kitoniškai – džiaugsmingai.

Jis pavijo ją. Nusiémė skrybélę ir jai nusilenkė, susijaudinė net nenumanė, ką pasakyti.

– Ji taip pat sumišo, matyt, dar nepripa-tusi prie naktinių nuotykių.

– Jūs atvykėlis? – paklausė.

Jis jai paaiškino, kad vyksta pro šalį, ryte išvažiuoja ir labai norėtų su ja praleisti ši vakara, jeigu galima.

– Tai labai puiku, – jinai apsidžiaugė ir paėmė jį už parankės. – Galima. Net labai galima.

Nuėjo kartu. Pokalbis nesimežgė. Ji atsakinėja vienskiemiais – „taip“ ir „ne“. Nors ir šypsodamas, atrodė susirūpinusi.

– Užekim pas mane į viešbutį, – išidrūsinės pasiūlo jis, – išgersime vyno, pasédē-sime mano numeryje.

– Ne, į viešbutį man eiti užginta, – atsa-koji. – Mane čia kiekvienas šuva pažiusta. Na, bet pamatysi-te – mes puikiausiai ir be viešbučio, be jūsų numero apsie-i-sime! – Ir jis nusijuokė, kaip jam pasirodė, kutenančiu undinės juoku. Ir tapo dar žavingesnė.

Jis staiga aplėbė ir pabučiavo jai į karštą švelnų kaklą, svaiginamai kvepiantį kažkuo moterišku. Ji jo neatstūmė, bet kažkaip dalykiškai pasiskubino:

– Eime, eime! – ir vėl, stipriai išikibusi į parankę ir kaukšėdama kulniukais, smulkiais žingsneliais nuskubėjo dar greičiau.

– Kur jūs mane vedate? – išidrāsino paklausti jis, nors jam buvo visiškai nesvarbu, kur jis jūs veda, kad tik jautų jos karštą ranką per švarko rankove, kad tik žingsniuotą šalia koja koroną ir galėtų gérētis jos nuostabiu veidu, apšiestu méniesienos.

Jie tylėdami perėjo keletą tuščių gatvių, pasuko į kažko-kį skersgatvį. Staiga jis pamatė kapines ir išsigandė atšoko.

– Čia mums niekas netrukdy. Čia mums bus gera, – karštai ir aistringai sušnabždėjo jinai, – pamatysi, kaip bus gera!..

Kapinių vartai buvo atviri ir jis, nesvarstydamas, jaudamas visai jos valioje, žingsniavo tarp kapų. Siaurose alėjose mirguliai šviesos ir šešelių dėmės. Kryžiai ir paminklai bolavo kaip cukrus tarp juodų lyg piramidės tuopų, smingančių į žvaigždes. Kapinių tyla keistai pynesi su ménulio šviesa, taip pat užburta ir nejudančia. Jis éjo šalia jos, jau nieko nejausdamas, išskyrus jos artumą.

Ji sustojo prie vieno kapo. Virš jo bolavo milžiniškas vainikas su plačia raudona juosta.

Jis iškvėpė šviežios žemės ir šlykščiai saldaus, dusinančio, pragaištingo tuberozų kvapo.

– Čia mums bus gera, – vėl sušnabždėjo jis, – pamatysi, kaip gera!

Ji pradėjo skubiai traukti vainiką nuo kapo kauburio.

– Padékite gi man, – trūksmingai pratarė jis, – man vienai sunku. Traukite jis. Traukite!

Bet jam taip drebėjo rankos, kad jis daugiau trukdė, negu jai padėjo. Pagaliau jis susidorėjo su vainiku ir lyg su atodusiu, lyg su dejone krito paslikia ant kapo kauburio. Jau gulėdama, patraukė jis ranką.

– Ateik pas mane!

Jis tik probėgšmais pamatė boluojančius jos kelius ir apsivaigusia galva puolė ant jos, apgraibomis surado jos karštą lūpas ir mirtiname alpulyje godžiai prisiglaudė prie jū. Ji aistringai jį aplėbė.

Jis jautė, kad jo gyvenime vyksta kažkas siaubingo ir keisto. Panašios laimės jis dar niekada nebuvó patyręs. Jam rodės, kad iki tos minutės jis nebuvó pažinęs nei meilės, nei aistros. Ji buvo jam pirmoji moteris. Ta, su kuria jis amžiams turi susijungti pačiu paslaptingiausiu, palaimingiausiu, mirtinu artumu. Šio artumo jau niekas pasaulyje negali išardyti. Jie amžiams neatskiriamai sujungti. Iš karto jo apdujusioje galvoje kilo mintis pasilikti šiame Ukrainos mieste visam laikui. Arba vežtis ją su savimi į Maskvą. Vesti. Ir niekada, iki pat mirties nesiskirti su ja.

TED HUGHES

Iš „Gimtadienio laiškų“

Apie vieno garsiausių britų poetų Tedo Hugheso (1930–1998) knygą „Gimtadienio laiškai“ (*Birthday Letters*, 1998) buvo daug rašyta, tačiau tiksliausiai ją apibūdino Nobelio premijos laureatas poetas Seamusas Heaney. Jis palygino „Laiškų“ poveikį su dekompresine liga, kai skaitytojas beveik fiziškai jaučia emocinius teksto svyravimus. Kalbos srautas įtraukia jį tarsi lavina ir skaitant paskutines eilutes jam ima trūkti oro. Paties tikrasis – iš deguonies ir azoto, o ne metaforiško oro.

Knyga sudaryta iš 88 eilėraščių, parašytų (su keletu išimčių) verlibru. „Gimtadienio laiškai“ – tai chronologinis vienos garsiausių XX amžiaus literatūrinė porą – Sylvios Plath ir Tedo Hugheso – tarpusavio santykų dienoraštis. Šis dienoraštis primena ir šeimos nuotraukų albumą: Tedo ir Sylvios vestuvės, medaus ménou Paryžiuje, Sylvia prie rašomojo stalo, jie abu svečiuose, abu keliauja po JAV.

S. Plath ir T. Hughesas susitiko prieito amžiaus šeštajame dešimtmetyje Kembridže. Sylvia atvyko į Kembridžą gavusi itin gabiemis studeniams skirtą stipendiją, o Tedas universitete studijavo antropologiją ir archeologiją. Jie susitiko 1956-aisiais vakarėlyje ir tais pačiais metais susituokė. Netrukus Tedas, paragintas žmonos, išsiuncią savo pirmaja poezijos knygą „Vanagas lietuje“ (*The Hawk in the Rain*) literatūros konkursui JAV. Žiuri, kurios nariai buvo Wystanas Hugh Audenas, Stephenas Spenderis ir Marianne Moore, išrenka šią knygą iš 287 kitų pretendentų rankraščių ir 1957-aisiais ji išleidžiama.

Dvejus metus – nuo 1957 iki 1959-ųjų – poetų pora keliauja po JAV, o vėliau grįžta į Angliją ir iškuria provincijoje. 1960-ųjų pradžioje gimsta dukra Frieda. Tais pačiais metais pasirodo pirmasis Sylvios eilėraščių rinkinys „Kolosas“ (*The Colossus and Other Poems*). Kritikai prabyla apie neeilinį S. Plath talentą. Po dvejų metų gimsta sūnus Nicholas. Tais pačiais metais S. Plath apkaltina T. Hughesą neišklimybe su gera savo drauge Asia Wevill ir išvažiuoja su vaisais į Londoną. 1963-aisiais, pamaitinus ir paguldžiusi vaikus, ji nusižudo savo namų virtuvėje.

T. Hugheso ir S. Plath santykius lydėjo daugybė gandų dar poetei esant gyvai. Po jos mirties šie gandai pamažu susiklostė į legendą, esą niūrus tironas, cinikas ir mizantropas Tedas kan kino žmoną tol, kol ji nusižudė. Puoselėjama JAV ir Anglijos feministiščių, ši legenda gyvavo ilgus dešimtmečius, kol pasirodė T. Hugheso knyga „Gimtadienio laiškai“.

Apie tai, kad Sylvia bandė nusižudyti ne vieną kartą, feministės kažkaip pasistengė užmiršti. Pirmą kartą ji bandė nusižudyti migdomaisiais dar paauglystėje. Antrą kartą, vairuodama automobilį, pasuko vairą į priešpriešinio eismo juostą ir tik per stebuklą liko gyva. Trečią, paskutinį, kartą pasinaudojo orkaitė.

Pats T. Hughesas nelaimė komentuoti atsiskė, tačiau ilgam metė rašyti: užsiémė vertimais, rengė spaudai pomirtines Sylvios poezijos knygas. Deja, likimas vėl priminė apie save. 1969-aisiais lygiai taip pat nusižudė Tedo draugė Asia. Ji nužudė ir savo bei Tedo dukterį – ketverių metų Alexandrą.

Apie savo ir Sylvios santykius T. Hughesas neužsiminė trisdešimt penkerius metus. Per juos jis tapo Anglijos poetu laureatu, išvertė Ovidijaus „Metamorfozes“, pelnė karališkajį ordiną. Visus šiuos metus jis į stalčių rašė eilėraščius, skirtus Sylvai, jūdvių santuokai, meilei, ir juose bandė suprasti ir aprašyti, kas iš tikrujų atsitiko. Knyga „Gimtadienio laiškai“ pasirodė 1998-aisiais prieš pat poeto mirč.

Ievos Laniauskaitės piešinys

Šūvis

Tavo garbinimui reikėjo dievo.
Susirasdavo jūs pats, užpildydavo tuštumą.
Raumeningi vaikinai tapdavo dievais –
Sudievinti tavo aklo susižavėjimo,
Regis, nuo pat pradžių sukurto dievui.
Tai buvo dievoieška. Dievorada.
Tavo Tétukas taikėsi tavimi į Dievą,
Kai jo mirtis nuspaudė gaiduką.
Taq akimirką
Išvydai visą savo gyvenimą. Lėkei rikošetu
Per žvaigždės karjerą
Iniršusi
It greitaeigė kulka,
Negalinti atskiratyt nė vieno kinetinės
Energijos džiaulio. Išrinktieji
Beveik visi ir žūdavo jums susidūrus –
Jie buvo pernelyg mirtingi, jie neištvrė. Jie buvo
išmąstyti,
Laikini, teoriniai, tik auros.
Garso barjerai tavo skrydyje.
Tačiau tarp permirkusių ašaromis servetelių,
Šeštadienio naktų panikoje,
Po viena ar kita šukuosena,
Už rikošeto
Ir tylančių riksnių kaskadų
Buvai nenukrystanti.
Padengta aukso luobu, nulieta iš sidabro,
Nikelio antgaliu. Trajektorija tobula,
Tarsi skrietum padangėmis. Net randas ant skruosto,
Lyg skrisdama būtum šonu kliudžius cementą,
Atrodė lyg griovelis, paliktas graižtos,
Patvirtinantis tavo tikrumą.
Tikrasis tavo taikinsky
Prisidengė manim. Tétukas,
Dievas su rūkstančiu šautuvu. Ilgą laiką,
Išsiblaškęs tarsi migla, nė nežinojau
Esąs pašautas,
Ir perskrodei švariai mane –
Kad iširaustum pagaliau į pačią dievo širdį.
Manimi dėtas, koks tinkamas raganius
Galėjo pagauti tave skrydyje plikomis rankomis,
Pamétyti, vėstančią, iš vieno delno į kita,
Netekusią dievo, laimingą, nurimusią.
O aš pajėgiau išlaikyt
Tik sruogą tavo plaukų, naktinius marškinius,
laikrodį, žiedą.

Epifanija

Londonas. Tamsiai alyvinės švelnios
Balandžio vakaro sутemos.
Čok Farmo tiltu
Skubu į metro. Jaunas tėvas –
Galva sukasi nuo bemiegėjų naktų
Ir naujų pojūčių.
Priešais ateina vaikinas.

Žvilgtelėjau praeidamas (ką jis čia turi?
ne, negali būti), o tada staiga supratau,
ką matęs.

Mažą žvėrelį, įkištaq
Po užsagstytu švarku. Taip mano vaikystėje
Angliakasai nešiodavo po striukėmis
Medžioklinius šuniukus. Tačiau svarbiausia – akys,
Bandančios sugauti mano žvilgsnį – tokios pažistomas!
Didžiulės ausys, išgąstingas padaužos snukutis –
Žvelgė pro švarko atlapus priešku,
Piktu žvilgsniu.

„Juk tai lapiukas!“ –
Išgirdau savo nustebusį balsą.
Vaikinas sustojo. „Iš kur jis gavot? Ką
Ruošiati su juo daryti?“
Tik pamanykit, lapiukas
Ant pačios Čok Farmo tilto keteros!

„Galiu parduoti. Už svarą.“ – „Bet
Kur jis rado? Ką su juo darysi?“ –
„Et, kas nors nupirkis. Juk tik už svarą!“
Išsišepe.

O aš galvojau –
Ką pasakytm tu. Kaip sugyventume visi
Mūsų ankštam butely? Su kūdikiu?
Kaip susitvarkytum su jo pirmynkščiu kvapu
Ir nesutramdoma energija?
O kai jis, paaugės, pasijus savimi,
Ką darysime su nenuspėjama, veržlia,
Šoklia lape?
Kur dėsim ilganosi, nenustygstantį žvėri?
Kuriam kasnakt nubėgti reikia dvidešimtį mylių,
Kurio beribio alkio nepasotinsim?
Persikeldami, kaskart suardysime
Jo kosminę tvarką –
Kaip susidorosime su tuo?

O lapiukas vis dairėsi pro mano peti į praeivius,
I vieną, į kitą. Vėl į mane.
Jam tereikėjo tik sėkmės.
Jau išaugės iš žinduklių,
Tačiau akutės dar mažos,
Apvalios, našlaitiškos, sielvartingos,
Lyg būtų verkės. Likęs
Be melsvo motinos pieno, žaislų iš plunksnų ir kailio,
Jaukios tamsios išštovos laimės. Ir neaprēpiamo
Žvaigždynų šnabždesio,
Iš kurio visqlaik sugrždavo Motina.
Mano mintys kaip stambūs, įkyrūs šunys
Vis sukiojos aplink jį uostinėdamos.

O tada nuejau,
Tarsi prasilenkdamas su savo likimu.
Praradau tą lapiuką. Įmečiau
Atgal į ateitį,
Jo laukiančią Londone, ir nuskubėjau
Į metro, nėriau į jo gelmes
Paskubomis. Jei tik būčiau sumokėjės,
Jei tik būčiau sumokėjės tą svarą ir grižęs
Pas tave su lapiuku glėbyje –

Jei būčiau suvokės, kad gyvenimas kartu, su lape –
Santuokos išbandymas, jos sutvirtinimas,
Būčiau išlaikęs šį išbandymą. O tu ar būtum?
Tačiau neišlaikiau. Ir mūsų santuoka neišlaikė.

Narcizai

Pameni, kaip skynėme tuos narcizus?
 Niekas daugiau nepamena, tik aš.
 Tavo dukra atbėgo su pilnu glėbiu, nenustygstanti,
 laiminga,
 Skynusi derlių. Ji jau pamiršo.
 Ji net tavęs nebeprisimena. Ir mes juos pardavėm.
 Tai skamba it šventvagystė, bet pardavėm.
 Nejau buvom tokie vargšai? Senasis Stounmanas,
 bakaléjininkas,
 Žvairas, raudonas kaip burokas nuo kraujo spaudimo
 (Tai buvo jo paskutinė proga,
 Jis mirs per didžiausias šalnas kaip ir tu),
 Jis mus įtikino. Pirkdavo
 Juos kiekvieną pavasarį, septyni pensai už tuziną,
 „Namų paproty“.

Be to, nebuvome tikri, ar norime turėti
 Kokios nors nuosavybės. Labiausiai troškome
 Paversti viską pelnu.
 Vis dar klajokliai – vis dar svetimi
 Visam savo turtui. Narcizai
 Buvo nepelnytas atlygis,
 Atsitiktinis lobis. Jie dygo sau
 Ir dygo.
 Lyg ne iš dirvos atsirastų, o kristų iš dangaus.
 Mūsų gyvenimai buvo tarsi išpuolis prieš mūsų sėkmę.
 Žinojom, kad gyvensim amžinai. Nesupratom,
 Ką reiškia trumpalaikis nemarių narcizu
 Žvilgsnis. Neatpažinom
 Vestuviniu efemerisko skrydžio –
 Mūsų dienų!

Manėme, jie netikėta sėkmė.
 Nė nebūtume patikėję, kad tai paskutinis palaiminimas.
 Ir mes juos pardavėm. Plūkėmės pardavinėdami,
 Tarsi vargtume kieno nors
 Gelių ūkyje. Tu lenkei nugarą
 Balandžio lietuje – tavo paskutinio balandžio.
 Mes lenkėmės kartu, tarp tylių
 Susipynusiu stiebų cyptelėjimų, purtēme šlapias gubas
 Iš mergaitiškų šokių suknelių –
 Ką tik išsiritusius laumžirgius, drėgnus ir perregimus,
 Per ankstį išsiskleidusius.

Mes krovėme jų trapias švieseles ant varstoto,
 Kiekvieną tuziną apsupome lapais –
 Smailiai it geležtės, lanksciai, čiuopiančiais ora,
 cinko ir sidabro spalvos –
 Sustatėme jų žalius kotus į kibirą vandens,
 Jų ovalius, mësingus kotus,
 Ir pardavėm, septyni pensai už puokštę –

Véjo žaizdas, tamios žemės spazmus,
 Pritvinkius bekvapių metalų,
 Gilaus stingdančio kapo apvalančią liepsną,
 Ledo kvépavimą –

Mes pardavėm juos, kad nuvystų.
 Derlius augo greičiau, nei jি retinom.
 Galiausiai buvom užlieti
 Ir pametėm vestuvinę dovaną – žirkles.

Nuo tol kiekvieną kovą jie vėl iškildavo
 Iš tų pačių svogūnelių, tie patys
 Pirmieji kūdikiški atlydžio riksmai,
 Balerinos, atvykusios prieš suskambant muzikai, drebilio
 Krečiamos metų skersvėjuose.
 Su ta pačia prisiminimų bangą, plazdendami
 Jie sugržta, kad pamirštų tave, palinkusių
 Už tamsių balandžio lietaus užuolaidų,
 Karpančią stiebus.

Tačiau kažkur tavo žirkles prisimena. Kad ir kur jos būtu.
 Cia ar kitur, ašmenys plačiai pražioti,
 Balandis po balandžio
 Grimztantys gilyn
 I dirvą – inkaras, surūdijęs kryžius.

Vertė Marius Burokas
 Vertėjas dėkoja Tomui Čepaičiui už pastabas

Ekspremtas iš Diuseldorfos meno akademijos

Per sniegynų ir šalčio sukaustytą Europą keliaujame Vokietijos Šiaurės Reino-Vestflijos žemės link. Šiaisiai metais bene dvidesimtą kartą Dailės akademijos studentai lanko Diuseldorfos vaizduojamojo meno akademijoje vykstančias atvirąsias darbų peržiūras. Keliauja, žiūri, stebisi. Grįždalinasi išpūdziai ir dūsaudami ar keiksnodami lygina su peržiūromis Vilniuje. Atviri peržiūrų Diuseldorfos akademijoje metu studentai viešai pristato savo kūriniai plačiajai visuomenei. Kontaktų, kontraktų ir kitų profesionalaus menininko karjeros sudėtinėnių dalių pradžia. Smalsu dalyvauti, įdomu lyginti ir naudinga išvysti iš viso pasaulio i Diuseldorfos akademiją susirinkusių bendramžių kūrybą.

Diuseldorfos meno akademija – garsi mokykla. Čia mokėsi ir dirbo tokie menininkai kaip Josephas Beuysas, Gerhardas Richteris, Sigmaras Polke, Thomas Demandas, Anselmas Kieferis, Andrejas Gursky ir kiti. Visa tai mes puikiai žinome prieš kelione, todėl dar smalsiau žvalgomės po akademijos erdves. 1773 m. specialiai meno akademijai statytas pastatas liko beveik nepakitus. Ir šiandien pribloškia erdviomis auditorijomis, išpūdingais interjerais. Akivaizdu – šios erdvės puikiai tinka ir šiuolaikiniams menui.

Artėdami link akademijos stebime jos link plaukiančius žmonių srautus. Visuomenės susidomėjimas jaunuju kūryba pavydėtinas. Víduje pasitinka didelis šurmulyς, triukšmingos diskusijos kūrinii fone, spalvingai apsiyrengę studentai: panikiškos šukuosenos, bohemiskas įvaizdis. Kai kurie atrodo susitapatine su savo paveikslais, lyg būtų ką tik iš jų nužengę. Žinoma, teatralizuojama sąmoningai, tačiau kartais labai efektingai. Visą renginio laiką, it knygų pardavėjai mūsų knygų mugėje, studentai aktyviai pristatinėja savo darbus kiekvienam besidominčiam, rodo darbų aplankus ir atrodo labai aktyvūs bei motyvuoti. Dar visai neseniai ši meno institucija sąmoningai neišdavinėjo jokių aukštajų mokslo liudijančių diplomių. Tokia vidaus politika, galima manyti, tik dar tikslingiau nuteikdavo kūrybinei laisvei meno studijas besirenkanti jauną žmogų.

me buvo sunku ką nors išskirti ar imtis tapybos subtilbių analizés ir vertinimo.

Šiaisiai metais akivaizdžiai dominavo tapyba, objektai ir skulptūros. Videodarbų mažai, dažniausiai jie tarsi instalacijos pratęsia autorius tapybos ar fotografijos darbų idėjas. Ekspozicijoje veši medijų niveliacija: tapybos darbai verčiami objektais (pavyzdžiu, lentyna su knygomis ar akvariumu), o skulptūra aptapoma, išdažoma. Daiktai, peizažas, figūros paveikslė dažnai sumaišomi į vieną raizginį, neartikuliuojant ju prasmį, sudarkant gamtos dėsnius. Fonas, žiūrėk, lipa į piramą planą, žmonių kūnų dalys liejasi su aplinka, pakimba erdvėje ar apskritai netenka reikšmės. Mistifikuota realybė dvelkia apokalipsės paženklinių menu. Paveiksluose neretai galima užtikti klasikinio meno citatų, priešpriešinamų postmoderniems papildiniam. Tapybos figūratyvumą įvardinčiau „naujuoju daiktiskumu“. Netgi abstrakcijos dėliojamos iš atpažįstamų figūrų ar objektų. Sunku ižvelgti fotografijos įtaiką tapybai, kas taip būdinga šiandieniniams jauniems lietuvių tapytojams.

Iš Diuseldorfos į Vilnių parivežiai išprotėjusios materijos pasaulio apokalipsės akivaizdoje išpūdži: tarsi mėgina kalbėti apie šiuolaikinį žmogų technologijų invazijos kupiname pasaulyje, kur asmenybė niveliuoja su destruktyvia aplinka, netekdamai savo pačios tapatumo. Nebegali pasitikėti netgi savo rega – ji apgaulinga kaip ir yrantys gamtos dėsniai. Šios tendencijos artimos ir mūsų jaunajai menininkų

kartai, tik smarkiai skiriasi kontekstas, kuriame išaugome ir kuriame gyvename, mūsų tapybos genai ir temperamentas.

Stebédamas dūzgiančius meno studentus, nežvelgusi susikaustymo, depresyvių nuotaikų ar mums, lietuviams, dažnai skiepijamo santūrumo. Toks visuotinis klegesys ir dinamika smarkiai trukdė užsiimti kurio nors darbo rimtesne analize. Kūriniai, sąmoningai integruoti į aplinką, švietė beveik atvira spalvų paletės skale ar net fluorescencinėmis spalvomis. Pratęsdami visuotinį triukšmą, kūriniai plepiai pasakojo savas istorijas, kupinas begalės informacijos ir visokiausiu ženkliškųjų papildinių. Visų aukštalubių auditorijų ekspozicijos liejosi į vientisą spalvų karnavalą, kuria-

MONIKA FURMANAVIČIŪTĖ

Autorės nuotraukos

Tarp neįprastumo ir taisyklingumo

Ray Bradbury. *Sudie, vasara.* Romanas. Iš anglų k. vertė Gražvydas Kirvaitis. V.: Tyto alba, 2010. 173 p.

Yra vasarą, kurios nenori baigtis. Yra knygų, kurių nenori užmiršti. Perskaičiusi leidyklos „Tyto alba“ 2010 m. išleistą Rayaus Bradbury knygą „Sudie, vasara“ nutariau pasidalinti savo mintimis apie vertimą.

R. Bradbury rašo, kad „Sudie, vasara“ yra romano „Pienių vynas“ tēsinys (p. 164). Pagrindinis šios knygos herojus Dagas Spoldingas jau ne dyvilakmetis „Pienių vyno“ berniukas, bet beveik keturiolikos metų „maišininkas“, pasiryžęs kovoti su artėjančiu rudeniui, apkartinti gyvenimą seiniams, sustabdinti laiką ir amžinai žaisti slėpynių. Autoriaus kuriamas pasaulis kupinas jaunatiškų akibrokštų, senių niurzgėjimo bei išminties ir visa apimančio, viską ir visus sutaikančio gerumo. Grintauno gyvenimo detalės: rūdys, moliūgai, senukai, stumdantys šachmatų figūras, berniukų kariuomenė ir plaktos grietinėlės debesis – sužeri vaiskiamė besibaigiančios vasaros danguje, dovanodamos šypsena į galimybę dar kartą susapnuoti vaikystę.

Knygos „Sudie, vasara“ pabaigoje išspausdintame „Vertėjo žodyje“ Gražvydas Kirvaitis prisipažista, kad R. Bradbury kūryba susižavėjo beveik prieš penkiadesimt metų, kai vertė knygą „Marso kronikos“ (p. 167). Tai suteikė vilčių, kad patyręs vertėjas padovanos galimybę mėgautis vaiskiu žodyje sustingusių akimirkų pasauliu, kupinu berniokiško lėkimu, triukšmo, slaptų planų ir vaiduoklių. Iš tiesų vertėjas paperka drąsa ir išradingu – vykusiai išverčia katachrezes: „Jis atskelė ir nuėjo prie veidrodžio pažiūrėti, kaip atrodo liūdesys, ir štai jis, kiaurai nudažęs (čia ir toliau kursyvas mano – G. M.) skruostus“ (p. 18); „Gurkšnak savo kerštą tyliai“ (p. 52). Tekste išsaugo šnekamiosios kalbos atspalvių, pvz., „Jo, taip, seneli“ (p. 68); skambų žodžių žaismą, pvz., „Valandėlė Bliko akyse lyg ir blikstelėju juoko žiburiukai“ (p. 124); bredberišką nuotaiką kuriančius epitetus, pvz., „siaubo pilnatis“ (p. 23); „mėnėsėtos mintys“ (p. 37) ir pan. Matyt, paties vertėjo sumanytas naujadaras arbatavo šalia murmuliavo sukuria vykusių paronomaziją, kuri miestą iš kovos lauko paverčia jaukiui ir nepavojingu padaru, pvz., „Miestas arbatavo ir murmuliau: „Paduok cukrū“ (p. 27). Net įvairuojantys variantai penkiacentis (p. 33) ir penkcentis (p. 42) yra stilistiskai motyvuoti, mat antrasis sakinyje „Dagas išsitraukė kelis penkcentius iš kišenės ir linktelėjo“ tarsi atkuria krentančių iš kišenės pinigų skambesį (penk ir cent skambesi panašūs į ištiktuką cent). Tai paryškina vaikišką nerūpestingumą ir puikiai perteikia akimirkos nuotaiką.

Atrodo, vertėjas labai stengesi atskleisti autentišką R. Bradbury kūrinio pasauli, gebėjimą nustebinti, bet... Antrame skyriuje užmenama mišlė. Jame herojus vadina vienas ne tik Dag, bet ir Daglu. Pirmiausia pagalvoji, kad

dviejų vardų vartoijimas kažkokas mistiškas ženklas, atskiriantis kasdienybės ir sapnų, svajų pasaulius, leidžiantis herojui būti visateisiui abiejiu pasaulių gyventoju ir mistišku tarpininku, tačiau nei racionaliai, nei intuityviai nepavyksta suvokti šių vardų paslapties. Sustoja. Pamąstai. Ir supranti – pirmasis vardas tėra antrojo trumpinys. Elementari adaptuotu tikrinį vardą galūnių rašymo klaida tekstuose suteikia dviprasmiskumo, priverčia ieškoti prasmės ten, kur jos nėra. Galūnė -as paprastai pridedama tiems nelietuviškiems vardams, kurie baigiasi kamieniu priklausančiais -as, -is ir kt. (pvz., *Texas* rašoma *Teksasas*; *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba*, Vilnius: Mokslas, 1992, p. 84). Taigi lietuviškai turėjo būti adaptuojama ne *Daglas*, o *Daglasas*, tuomet net nemokančiam anglų kalbos žmogui būtų lengviau suprasti, kad *Daglas* ir *Dag* ne skirtinė vardai, ne korektūros klaida ar kokia nors kita painiava, o to paties vardo skirtinė variantai, suteikiantys tekstuose tam tikrų stilistinių atspalvių. Palyginkime knygos išstrauką „Besigrūdanti minia nustūmė Daglą prie trapo. / – Tu pirmas, Dagai!“ (p. 16) ir variantą su taisyklingai adaptuotu vardu „Besigrūdanti minia nustūmė Daglasą prie trapo. / – Tu pirmas, Dagai!“ Besigrūdanti bevardė minia, formalus *Daglasas* ir staiga familiarus lyg per žaidimo įkarštį nuskambėjęs *Dagai!* Susvetimėjimo šaltukas, gnybtelėjęs pirmoje frazėje, dingsta: padvelkia žaidimo atmosfera, kurią vėliau dar sustiprina dūdomis trenkiantys muzikantai – veiksmas tēsiasi. Triskiemenis *Daglasas* ir dviskiemenis *Dagas* frazės suteikia euritmiskumo. Deja, vertėjas neatkreipė dėmesio į tai, kad ir anglų kalboje *Douglas* ir *Doug* skiriasi skiemenu skaičiumi, o šių dviejų vardų vartoijimas yra stilistiskai motyvuotas, todėl prarado teksto vaizdingumui būtiną atspalvį. Kadangi nesutrimptas vardo variantas nuolat kartojaamas, todėl, rodos, menka klaidelė neleidžia atskleisti visų stilistinių niuansų ne tik šioje, bet ir kitose romano vietose.

Tekste kuriamą nuotaiką drumsčiai ir pažodžiu verčiami posakiai, frazeologizmai, pvz.: „O, Dieve neduok!“ (= neduok Dieve) (p. 24 ir 26); „pamatė [...] berniuką, lekiantį kaip ant gaisro“ (= į gairą) (p. 25). Nepavyksta vertėjui rasti taiklių žodžių verčiant žargoną, pvz., „Būk šaltas (= atvėsk), mes jo ir nenuutraukiam“ (p. 129). Ir ne tik. Štai dar keli pavyzdžiai: „Žiūrek, kaip vaikinai įsinešę“ (= skudžia, dumia, lekia) (p. 40); „mašinaliai“ (= nesąmoningai) (p. 144); „išvama“ (gal išgama?) (p. 145); „pradžioj“ (= iš pradžių) (p. 154); „Valgantį duoną sumuštinį pavadal“ (p. 70); „Būtinai pavyk juos ir sumastyk ką nors tarp čia ir miesto vidurio“ (p. 40); „Jis pajuto alkį pilve ir prisiminė nuostabius valgius namie“ (p. 127) ir kt. Pradeda igrasti iš anglų kalbos verstose tekstuose nuolat vartoja mas nuostabus. Net jei vištos žarnos yra nuostabios (p. 18), gal valgiai galėtų būti skanūs, gardūs ar pan.? Taip pat norėtusi, kad vietoj žodžio *lakrica* (p. 42) būtų visiems gerai žinomas *saldymedis*, o vietoj *pradrīsti* (p. 58) – *išdrīsti*.

Sunku paaiškinti, kas nulėmė vertėjo sprendimą pasirinkti tokią žodžių išdėstymo tvarką, kuri sakinį daro painesnį ir pristabdo veiksmo eigą. Pvz. „Daglas paskubom kreida užraše jų vardus – ČARLIS, TOMAS, PITAS, BO, VILIS, SEMAS, HENRIS ir RALFAS – ant antkapių, tada atšoko atgal, kad jie patys pašnipinėtų po kreidos dulkes ant marmuro, suplešėjusio nuo laiko, ošiančio medžiuose“ (p. 36). Pats tekstas lyg ir reikalautų, kad žodžiai (ir sakiniai) skristų kartu su berniukų mintimis, lėktų paskui pragara mašiną, skubėtų ir ristuši vienas paskui kitą be jokių kliuvinų ir nereikalingų stabčiøjimų. Todėl gal geriau tiktų: „Daglasas paskubom ant antkapių užraše jų vardus: ČARLIS, TOMAS, PITAS, BO, VILIS, SEMAS, HENRIS ir RALFAS, tada atšoko atgal, kad jie patys pašnipinėtų [...].“

Romano „Sudie, vasara“ stiliumi būdingas nepaprastas paprastumas, kurio esmė – prasmų žaismas. Dažnai vertėjas tai perteikia itin tiksliai, pvz.: „Dagas skendo į miegą, slampinėjantį po jo galvą ir švelniai klojantį įtamsa“ (p. 14). Tačiau kartais atrodo, kad vertėjas ieškodamas imantresnės formos užmiršta visumą, todėl sujura kūrinio vientisumas, nutruksta nematomos, bet būtinos gijos, meninė realybė supinančios su sapnų ir fantazijų pasauliu ir su teikiančios tekstuose ypatingo lengvumo ir vaiskumo.

Galbūt nustebinti galinčios formos paieška būtų galima paaiškinti ir, rodos, absurdžias skyrybos klaidas? Pavyzdžiui:

– Kas ten?

– Čia, kažkas sumurmėjo. (Nereikalingas nei brūkšnys, nei kablelis arba po kablelio turėtų būti brūkšnys.)

– Ką?

Aš, kažkas prabilo į naktį. (Sakinio pradžioje ir po kablelio turėtų būti brūkšnys.)

– Kas aš?

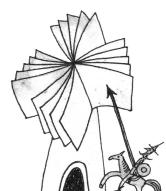
(p. 158)

Vienišas, *Daglas* ilgai stovėjo ir žiūrėjo į senąjį namą.

(p. 134)

Neskaičiau originalo, todėl mano mintys téra skaitytojos pamastymai, bet peršasi banali išvada, kad net geras vertėjas turėtų labai atsargiai žengti slidžiu kalbos normų laužymo kelius. Kartais, matyt, vertėtų paieškoti kalbos taisyklingumo atveriamų stilistinių galimybių. Tačiau, nepaisant išvardintų apsirikimų ir ginčytinų vietų, romano nuotaika užvaldo ir įtikina – pasijunti lyg po pokalbio su draugu, kai vaikystės prisiminimai grąžina į tuos laikus, kai rutina buvo neįmanoma, o gyvenimas – ne bespalvių buvimo faktų kaita, o nuotykių, žaidimų ir svajonių spalvotas kaleidoskopas.

GRAŽINA MATONIENĖ

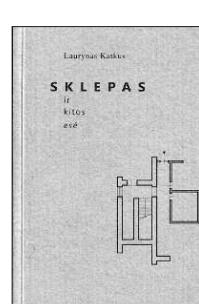
Donelaičio skaitykla

Apie rūsių, sklepą ir padvalą

Laurynas Katkus. *Sklepas ir kitos esė.* V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011. 184 p.

Lietuvos raštijoje, kaip sakė pats autorius, esė žanras kažin ar gali būti labai populiarus, skaitomas, konkurenčias, masinantis. Turint omeny tam tikras išimtis, pavyzdžiu, Sigito Parulskio, Kęstučio Navako ar Marcelijaus Martinačio knygas, kurias ganėtai pamėgo platesnės masės, gal ir reikėtų sutiki su autoriumi. Tikriausiai ne vien Lietuvos publika nėra pribrendusi skaityti tarpinius, maišytų žanrų tekstus, bet ir patys autoriai dar nėra visiškai ju īvaldė ir sukurę autentiškos kalbėsenos ir tekstinio jautrumo.

„Sklepas“ pirmiausia patraukia dizainu ir grafiniu apipavidalinimu. Užmetęs akį patikrinti, kas juos sukūrė, nenustebi radej „Vario burnų“ vardą. Tai Slombas išpuošė knygos viršelį ir skyrių įvadinius puslapius rūsių brėžiniais, kas tikriausiai nebuvu labai sudėtinga ponui architektui.

Knyga prasideda prieš septyniolika metų parašytu (viešpatie, nebogai tas Katkus išsilankė) jaunojo kūrėjo baimės ir pasitikėjimo kupinu įvadu, kuris baigiasi maždaug taip:

Mano gerasis Klemensai! ir visu savo asmeniu, visa esybe, paskutinio pojūčio jėga išvydau ir suvokiau, jog mano pirsčas pavirto į plunksnā, kūnas tapo koteliu, galva – dangteliu, o gyslose suteliuškavo mėlynas parkerio kraujas. Degiti, rašyti! Visą dieną, iki suteumu, iki rašalo pabaigos – – – Aš radau, ko ieškojau. Aš laimingas.

(p. 13)

Esė surinktos iš įvairių Lauryno gyvenimo ir, matyt, psychologinių momentų, laikotarpiai, todėl nežinau, ar beverta jas nagrinėti kaip visumą. Tai anaipolt nėra minusas, apskritai šiuolaikiniai rašytojai neturėtų vengti didesnės laiko amplitudės, nes tekstai tiek dėl išorinių, tiek dėl vidinių priežasčių dažnai būna arba labai blankūs, arba perdėm pakilūs, netirkri. Todėl man ir patiko Lauryno Katkaus „Sklepas“, nes ten gali rasti *all kinds of everything*. Nuo dvėstančio, bet savotiškai jaukaus tarybmečio aprašinėjimo (muzyka, diskotekos, pirmieji pankai) iki kelionių po pasauli ir savo pokyčių fiksavimo, Jurgio Kunčino ir Tomo Venclovos gyvenimo ir teksto nagrinėjimų, neišslystant iš esė, kad ir laisvų, rėmų.

Lauryno Katkaus tekstai yra paveikti filologyno. Galbūt be savo iškilaus mokslinio išsilavinimo (literatūros mokslų daktaras) „Sklepas“ autorius turėtų daugiau buitinio gyvuliškumo ir nestotų lygiuotis su visokiomis černiauskaitėmis. Kažin ar stojai ir darbar, tačiau akademiskumo aura tarsi SS agentas budi prie daugelio esė, net prie tų, kurios iš esmės turėtų būti gyvuliškos ir neprisitaikėliškos.

Idomu tai, kad knyga pirmiausiai buvo išleista Vokietijoje (Laurynas Katkus ten stažavosi ir dirbo). Vėliau Lietuvoje, gavusi finansavimą, knygą, kaip matome, išleido ir Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Nenoriu nuvertinti kitų leidyklos knygų (Lietuvos autorų, ne verstinių), tačiau „Sklepas“ nušluusto nosi absolūciai daugumai išleistų pastaraisiais metais.

Sumuojant: esė žanras dar nemirė. Jis mėgina pulsuti ir evoliucionuoti. Galbūt per šią dekadą, per antrajį dešimtmétį, Lietuvoje jis ims ir įsigalės kaip koks Stelmužės ažuolas. O Laurynas su savitais erdvės ir laiko fokusais nusipelno bent jau pagarbos ir skaitytojų dėmesio. Kad padvalas neliūdėtų.

MARIUS PLEČKAITIS

Apie vieną žodį ir dvi eilutes

Laštakis. Iš kur šis žodis? Taip, iš Kazio Bradūno „Partizanų baladės“. Yra žodžių arba jų formų (*mažiemus* Salomėjos Nėries), kurie sąmonėje sukičia su vieno rašytojo vardu.

Ir kaip nustebau, *laštakio* nerade „Lietuvių kalbos žodyno“ septintajame tome. Yra tik *laštakas* – vamzdis vandeniu nuo stogo tekėti.

„Partizanų baladės“ pradžia (cituoju iš Bradūno dvitomo „Sutelktinė“, t. 1, p. 426):

*Tik suplojo rankomis tėvas,
Ir atbėgo gražūs žirgai.
– Ko neédat žalios žolés,
Ko negeriat marių vandenio?*

*Ir stovi žirgai,
Né galvų nepakelia.
– Kaip mumis ésti žalia žolé,
Kaip mumis gerti marių vandenai –
Nuo qžuolo eina kraujø laštakis
I miško gilumą.*

Dar kartą reiks pasakyti, kad poezija perkuria žodžius. Metaforizavimo procesai dalyvauja perkuriant, ir nekyla jokių abejonių dėl to, ar žodis bus suprastas taip, kaip norėjo poetas. Bradūno eilérastyje *laštakis* yra *lašu takas*, kraujø lašu takas.

Vaizdo subanaliniimas kartais padeda suprasti įvaizdžio ir žodžio galią. Tėvą reikia įsivaizduoti namuose, sūnus partizanus – miške. Žirgai galvų nepakelia, nuo qžuolo miško pusēn eina kraujø laštakis.

Toliau baladėje tas žodis ištariamas du kartus. Gulbės, pašauktos rankom suplojusios motinos, sako, kad ir „per ezerą eina kraujø laštakis“. Sesuo išeina į mišką brolių ieškoti, išeina „kruvinu laštakiu“.

Tai vienas geriausių Bradūno eiléraščių ir vienas stipriausiai kūrinių apie pokarį Lietuvoje. Lakoniškā išraiškā (24 eilutės, pasikartojančios struktūros) reikia priskirti prie jo galių.

Literatūros analitikas tik kurį laiką yra normalus skaitantis žmogus, patiriantis ispūdžių ir pasigérėjimų. Po to (žinoma, tik kartais) jis panūsta aiškintis, kodėl kūrinys prasmingas, paveikus, gražus.

Visumos šikart aiškintis neketinu (regis, néra reikalo, ispūdžio prigimtis tartum savaime aiški), bet prie *laštakio* grįžciau. Apžiūrėjės, atleiskite, baladės lastelieną. Čia yra ypatingų dalykų: žodžių gramatinės formos *vandenio*, *vandenai*, *mumis*, *plūkau* (apie gulbes), neiprastas vardininkas: „Kaip mumis lesti aukso grūdai.“ Tai ir būtų ypatinga terpė, kurioje ypatingas žodis skamba natūraliai ir suprantamai.

Kalbininkams: žodį *laštakis* teks įrašyti į „Lietuvių kalbos žodyną“.

•

Yra poezijos eilucių, kurios atskirkia nuo visumos ir gyvenimo savo gyvenimą. Maironio:

*Užmigo žemė. Tik dangaus
Negesta akys sidabrinės.*

Tai eiléraščio „Užmigo žemė“ pradžia, ir dėl to būtų galima manyti, kad ji įsiminta maždaug taip pat, kaip dažnai įsimename visur kur skambančių dainų posmą, nieko daugiau.

Šiuo atveju visgi nemanau, kad tik šitaip.

Man atrodo, kad tai vienintelis lietuviškas eiléraštis, kurio pirmieji žodžiai, jų skambėjimas, garsynas ateina iš neaprēpiamų erdvii, nenusakomas poetu meditacines būsenos, iš susilietimo su neaprēpiamu mīslingu ir aukštu pašauliu. (Gal šiek tiek panaši Vinco Mykolaičio-Putino „Rūpintojėlio“ pradžia: „Dievuli mano, kas per šviesios naktys! / Ir kas plačių padangių per aukštumas!“) Ir tariami tie žodžiai kaip kažin ko tēsinys, nera jokio garso, kuris sakyta, kad kalbėti pradedama. Įsiklausykite: „Užmigo žemė.“

Kiekvienas savo balsu galime ištarti tas dvi stebuklingas eilutes ir pajusti būsenos, žodžių, prasmų, įvaizdžių ir garsų, taip, skambesių, jungties tobulybę.

Balsių, priebalsių, asonansų ir aliteracijų, priegaidžių funkcijas galėčiau aprašyti, ši tą apie tai išmanau, tokios analizės neneigiu ir jos frazeologiją moku. Bet gal užteks pasakyti, kad skambėjimas čia tikrai turi lemiamos reikšmės. Įsivaizduokime vertimą į bet kurią kalbą. Galima išversti žodžius, reikšmes, rasti raiškios metaforos atitinkmenį. Bet skambėjimo, prasmų ir garsų sankalbos išversti neįmanoma.

Jeigu žiūrėsime į tolesnius to eiléraščio žodžius, – išversti įmanoma.

Taip ir paaiškėja, kad kalbame apie tikrosios poezijos žybsnių.

Visa kita tėra visa kita. Pagalvojimas, kad pirmosios eilės žodžius galėjo siūlyti ir kunigystė. Kad perkėlimas (*enjambement*) to meto poezyjoje (eilérastis parašytas apie 1890 metus, paskelbtas pirmą kartą 1895-aisiais) tradicijų kūrėjo ir šalininko kūryboje yra netikėta modernybė. Kad tas perkėlimas sukūrė didžiai reikšmingą, nepakartojamą metrinę pauzę, lig šiol darančią ispūdį. Ir jau visai visa kita yra žinios apie eiléraščio paskyrimą studijų Peterburge beičiuliui Liudvikui Besekerskiui.

Lieka pasakyti du dalykus.

Tokia – meditacinė – eiléraščio pradžia yra vienos iš dviejų lyriko kūrinių fenomenų. Kitas, kitoks būtų: „Ir vieną kartą, pavasar“... Na, impulsyvus gestas. Kalbu apie eiléraščio pradžią, kuri toliau lemia viską.

Antra žinia. Tas dvi Maironio eilutes, kai vaikštinėjome po mišką, pasakiau trejų metų žmogui, ir jis įsiminė.

*Užmigo žemė. Tik dangaus
Negesta akys sidabrinės.*

VALENTINAS SVENTICKAS

Ant Senos krantų

Atkelta iš p. 5

Ji – jis tai juto – dalinosi jo žavėjimus, raivësi ir aistrinėti ar pasiaukojamai šükčiojo:

– Ak, gera, gera! Dar! Dar!

Paskui, po kankinamai aistringų glamonių, jie ilgai gulėjo, tvirtai apsikabinę.

Aplinkui buvo paslapingai šviesi naktis, be galio tyli, su neįtikėtinai ilgais kryžių ir tuopų šešelių. Abu tylėjo, lyg bijodami sutrikdyti žavingą ménulio tylą. Juk ir be žodžių viskas buvo aišku ir suprantama dabar, kai jie surado vienas kitą ir jau negalės išsiskirti.

Jis, jausdamas susižavėjimą ir dékingumą, atsargiai bučiavo jos mažas apvalias krūtis su mažutėliais speneliais. „Bet juk ji dar visai mergaitė“, – su kankinančiu švelnumu pagalvojo.

Jos veidas buvo blyškus, sidabrinio lyg méneseina blyškumo. Jos akių ir plaukų juodus darësi dar juodesnis. Niekada jokiamė veide jis nematė tokios palaimos išraiškos.

Ji laiminga ir pavargusi atsiduso ir staiga įsitempė, ištruko iš jo glėbio, vikriai, lanksčiai pašoko ant kojų ir pradėjo purtyti nuo savo sulamdytos suknėlės prilipusius žemės grumstus.

Jis taip pat pakilo ir, jausdamas vis dar didėjančią aistrą ir dékingumą, priklaupė ant kelių, bučiuodamas jos bukanosis ožių odos pusbačius, aitriai kvepiančius šviežia žemėmis ir batų tepalu.

– Ai, ką jūs darote? – sušuko jinai. – Kelkitės! Aš skubu. Netrukdykite man. Manės anyta pasiges.

Ji skubiai užsisegė sagas ant krūtinės ir, baltuose dantyse įsikandusi segtukus, aukštai pakėlus plonytes rankas, apipynė galvą savo nuostabia išsidraikiusia kasa.

Jis suglumo ir tylėdamas stovėjo prieš ją, stebėdamas, kaip ji skubiai tvarkosi.

– Dvejus metus svajojau – štai nudvėsi, niekše, o aš ant tavo kapo... Ir sulaukiau... pagaliau! – staiga ji tyliai pratarė švilpiančiu įsituisiui balsu.

Jis taip ir apstulbo.

– Kieno tai kapas?

– Kieno? – skardžiai perklausė ji ir pratrūko savo kutenančiu undinės juoku. – Mano vyro, žinoma! Kieno gi daugiau? Tik vakar ji, seną bjaurybę, palaidojome. Aš jau buvau išėjusi, iki paryčių vaikštinėjau. Bet, kaip gaila, nieko tinkamo nesutikau, – ji paaškino noriai ir džiaugsmingai. – O jus, balandėli, man tiesiog Dievas atsiuntė. Jaunas, apeidus, švelnus, be to, ne vietinis. Ak, kaip man dabar gerai. Kaip aš šiandien gerai išsimiegosiu! – ir ji saldžiai ir tėsiama nusižiovavo.

– Jūs, – paklausė jis, mikčiodamas, nustėrės iš baimės, – jūs padėjote jam numirti?

Jos besišypsančių lūpų kampučiai suvirpėjo. Gailesčio šešėlis praslydo jos laime švytinčiu veidu.

– Ne. Kur tau! Pats nudvėsė, nususės šuva. Persigérė. Lindo į palėpę ir nuo kopėcių kūlyvirsčia nusirito. Nugara susilaužė. O aš vis svajojau, kaip jis rudeni grybukais pavaišinsiu. Na, bet ir taip gerai. Gailėtis neverta. – Ji vėl nusikvatojo savo kutenančiu undinės juoku. – Jūs gi viską pilnuitinai gavote, o apie mane ir kalbėti neverta – aš dabar kaip rojuje.

Jis vis dar stovėjo prieš ją, žvelgdamas apdujusiomis akimis. Ji paémė jo ranką savo mažą karšta ranka ir tvirtai paspaudė:

– Dėkoju, balandėli! Kaip jūs man pasitarnavote! Kaip pagal užsakymą! Na, aš eisiu. Kelią į viešbutį pats lengvai rasite – vis taciai šia alėja, o kai išeisite už vartelių, pasukite į kaire, taip iš karto ir atsidursite prie jo. Nenuklysite.

Ji kruopščiai pasitaisė sijono klostes ir staiga, žemai pasilenkusi prie antkapio, aiškiai, su kažkokiu tūžmingu susi-

žavėjimu ištarė rinktinis nacionalinius keiksmus ir garsiai nusispjovė ant kapo.

– Še tau, niekše!

Paskui iškart išsitiesė, iškėlė galvą ir užliejo ji laimingų juodų akių spindesiui.

– Na, likite sveikas, balandėli! Neminékite bloguoju, – ir, linktelėjusi, skubiai nužingsniavo savo lengva eisena šviesos ir šešelių išmarginta alėja, tai panirdama į šešelius, tai vėl išnirdama į šviesą.

Jau nuėjusi ganetinai toli, ji nesustodama atsisuko ir, pridėjusi delnus prie lūpų, sušuko:

– O koks jūsų varda?

– Andrejus! – jo balsas nuskambėjo taip keistai ir kimių, lyg ne jis, o kažkas kitas būtų atsakęs už jį.

– Net jūsų vardelis gražus! Aš dėl to, kad už jus mišias užsakyciau. Amžinai melsiuosi už jus, Andriuša! – iš tolumos atskriejo jos balsas. Ir viskas nutilo.

Jis ilgai apdujės nieko nesuprasdamas stovėjo, žvelgdamas į ištuštėjusią alėją. Paskui, atsipeikėjės, iš visų jėgų metėsi bėgti iš kapinių. Jau beveik pribėgės prie viešbučio, plakuose pajuto vėjo dvelksmą ir miglotai atsiminė, kad jo nauja fetrinė skrybėlė liko ten, ant kapo. Ji kainavo labai brangiai, bet jis jos net nepagailėjo...

Štai jums mano bičiulio pasakojimas, štai jums ukrainietiška naktis – ne pagal Gogolį, – baigė Buninas, nusmaukė savo karakulinę kepuraitę ant pakaušio ir užsirūkė.

Klausiausi tylėdama ir nė karto jo nepertraukiau.

**Іш: Ирина Одоевцева. На берегах Сены. Москва:
Художественная литература, 1989**
Vertė Donaldas Strikulis

Šiaurės tautų tyrinėtojas Kazimieras Labanauskas

Renkantis, ką iš Šiaurės tautų pasakų versti, dėmesį patraukė lietuviška vieno iš jas užrašinėjusių pavardę – Labanauskas. Daugiau pasidomėjus paaiškėjo, kad Kazimieras Labanauskas yra tarptautinių pripažintinių pelnės lietuvių kilmės mokslininkas, Taimyro krašto samodū tautų kultūros, kalbų ir folkloro tyrinėtojas, gimęs 1942 m. liepos 27 d. valstiečių šeimoje (tėvas – Izidorius Labanauskas) Raseinių rajone. Deja, mokslinis K. Labanausko palikimas ir jo vaidmuo tyrinėjant samodū tautų kalbas ir kultūrą iki šiol nėra dermai įvertintas. Pasaulyje pripažintas mokslininkas visiškai nežinomas Lietuvos humanitarams.

K. Labanauskas yra parašės apie tris dešimtis kalbotyros straipsnių, išleidęs knygas „Nencų folkloras“, „Žilos senovės pasakos“ ir kt. (jos išverstos į vokiečių, suomių, estų ir kt. kalbas), parengės dešimt folkloro rinkinių. Mokslininkas itin domėjosi etnologija, sukūrė savo konцепciją apie ngasanų kilmę ir ją išdėstė monografijoje „Ngasanų tautos kilmė“.

Įdomūs K. Labanausko biografijos vingiai, atvedę jį iki mokslininko karjeros. Gimęs vokiečių okupuotame krašte ir vėliau augęs sovietinėje Lietuvoje, siūstas kolūkio, išstojo mokyti į Leningrado valstybinį A. Ždanovo universitetą, tame 1969 m. baigė ugrų kalbų filologiją, išgijo rusų kalbos mokytojo specialistybę.

1969–1972 m. K. Labanauskas dirbo Malozemelės raudonojo čiumo (kultūros įstaigos) vedėju Nelmin Noso gyvenvietėje (Nencų autonominiė apygarda). Tada jis daug klajodavo po tundrą su nencų elniu augintojais, išmoko šnekamają nencų kalbą ir susidomėjo jos tyrinėjimais. 1972–1975 m. studijavo aspirantūroje Maskvoje – Mokslo akademijos Kalbotyros institute. Tada lingvistikos žurnalui „Sovietinė finougristika“ rengė straipsnius ir skelbė įdomius ekspedicinius tyrinėjimus. Tuo laiku parašė ir disertaciją „Nencų veiksmažodžio laikų sistema“ (mokslo vadovas – TSRS mokslo akademijos narys korespondentas, profesorius, filologijos mokslo daktaras B. Serebrenikovas). Bet disertacija nebuvo apginta dėl nuo paties aspiranto nepriklausiusių aplinkybių. Baigęs aspirantūrą K. Labanauskas persikėlė gyventi į Taimyrą, į Dudinkos miestą. 1975–1990 m. dirbo metodininku Taimyro apygardos vykdomojo komiteto kultūros skyriaus agitacinėje-kultūrinėje brigadoje. Per tuos darbo metus apkeliavo visą Taimyrą, aplankė labiausiai nutolusias apygardos gyvenvietes. Šių kelionių metu jis apygardos gyventojams skaitė pasakas apie tarptautine padėti, stengėsi padėti išsiaiškinti kyylančius klausimus, rengė diskusijas. Tuo pat metu tyrinėjo tundros gyventojų kalbas, papročius, gyvenimą būdą, darė įrašus ir fiksavo pastabas, kaupė medžiagą lingvistiniams Taimyre gyvenančių šiaurės samodū (nencų, encų, ngasanų) kalbų tyrimams. Kadangi encų kalba šiuo metu laikoma išnykusia, K. Labanausko nuopelnas – 2003 m. išleista didžiulė knyga-mokymosi priemonė encų kalba „Gimtasis žodis“. Be to, mokslininkas parengė encų etnografinį žodyną, encų kalba autentiškai iš žmonių lūpų užrašinėjo pasakas ir pasakojimus.

Be kalbinės praktikos tundroje, K. Labanauskas tyrinėjo žodynus, kurie Dudinkoje buvo prenumeruojami per tarpbibliotekinį abonementą. Dėl šios su Taimyro kalbomis susijusios veiklos K. Labanauskas ėmė laisvai kalbėti encų, nencų ir ngasanų kalbomis, užsitarnavo didžiulę vietinių gyventojų pagarbą.

1991–2002 m. dirbo vyriausiuoju folkloro specialistu Taimyro apygardos liaudies kūrybos centre Dudinkoje. Mokslininkas parengė ir publikavo didžiules folkloro šaltinių kolekcijas, dienos šviesą išvydo arba buvo parengti spaudai ir pagrindinių jo mokslinių veikalai. Tais metais K. Labanauskas buvo užsiėmęs ir didžiulių praktinių darbu, susijusiu su Taimyro prigimtinėmis tautų kalbų ir folkloro propagavimu. Taimyro apygardos liaudies kūrybos centre reguliariai buvo rengiamas festivalis „Folklorinė Taimyro klasika“ (vienu iš festivalio iniciatorių ir rengėjų buvo K. Labanauskas). Tautinės kultūros klausimais rašė straipsnius ir pranešimus žiniasklaidai (laikraščiui „Taimyras“, Taimyro radio ir televizijos laidoms), dalyvavo įvairiuose švietimo renginiuose (pavyzdžiu, mokomoji seminaruose, skirtuose Taimyro kultūros darbuotojams, skaitė paskaitas apie Taimyro prigimtinės tautų kultūrą ir folklorą).

2002 m. spalio 31 d. K. Labanauskas gyvybė užgeso. Jis buvo palaidotas Dudinkos kapinėse. Taimyre kiekvienais metais rugpjūčio 9-ają, Prigimtinės pasaulio kultūrų dieną, Dudinkos kapinėse ant negausioms Taimyro prigimtinėms tautomis atstovaujančių žymių žmonių kapų dedami atminimo vainikai. Vienas iš jų tą dieną padedamas ir ant pasaulyje žinomo Šiaurės tautų tyrinėtojo, visuotinai pripažintino Taimyro lietuviu K. Labanauskuo kapo.

Nuo 1975 m. K. Labanauskas gyveno Dudinkoje. Buvo vienišas žmogus – nebuvo vedės, neturėjo vaikų. Todėl jo kolegos mėgino paskelbti žinią apie mokslininko mirtį Lietuvoje ir surasti jo gimines. Toks kreipimasis buvo paskelbtas istorijos temomis rašomame tinklaraštyje <http://forum.istorija.net>. Žmogus, pasivadinęs Dovmonto slapyvardžiu, raše: „Padėkite surasti gimines ir praneškite apie K. Labanausko mirtį!“ Kreipimasi pasirašė kolektyvo ipareigota Taimyro apygardos liaudies kūrybos centro direktoriaus pavaduotoja O. Dobžinskaja, viena iš K. Labanausko mokslinių bendradarbių. Vargu ar tas įrašas pasiekė adresatus... Todėl ir vienas šio straipsnio tikslų yra pranešti, kad tolimojoje Šiaurėje daug metų prasmingai darbavosi mums vis dar neatrastas lietuvių mokslininkas, kurio darbai pripažinti kaip svarbus indėlis į etnografijos ir lingvistikos mokslo sritis, į encų, nencų, ngasanų ir dolganų tyrinėjimus.

Šiuo metu K. Labanausko knygos ir rinkiniai yra tapę bibliografine reteyne. Taip atsitiko dėl mažų tiražų (nuo 100 iki 500 egzempliorių), taip pat ir dėl to, kad didžioji leidinių dalis buvo platinama mokyklose ir Taimyro kultūros įstaigose ir tik nedaug knygų patekdavo į knygynus (be to, jų nusipirkti buvo galima tik Dudinkoje).

Mokslininko archyvas šiuo metu saugomas Taimyro liaudies kūrybos namuose ir Taimyro kraštotoyros muziejuje Dudinkoje. Taimyro liaudies kūrybos namuose taip pat sukaupti jo straipsnių ir knygų rankraščiai, piešiniai, fotografių, žemėlapiai, mokslininko laiškai. Asmeninių daiktų kolekcija, kai kurie rankraščiai ir dokumentai saugomi Taimyro kraštotoyros muziejuje.

Nencų

Nencai – viena iš mažųjų Šiaurės tautelių. Dauguma jų gyvena Nencų ir Jamalo Nencų autonominiše apygardose. [...]

Nencų folkloras yra įvairaus turinio ir formos. Paprastai skiriamos šios jo rūšys: mitiniai pasakojimai, aukojimo maldos-užkalbėjimai, šamanų dainos ir pasakos, epinės dainos, pasakos, mīslės.

Mituose atispindi nencų įsivaizdavimai apie Žemės atsiradimą ir gamtos reiškinius. Prie mitų šliejasi pasakos ir pasakojimai apie dvišių atsiradimą. Nencų epinės dainos – tai herojinio ir buitinio turinio dainos, pasakojančios apie buvusį tautos gyvenimą, kovas tarp senujų giminų ir genčių.

Nencų pasakos priklauso vienam iš pagrindinių liaudies kūrybos žanru. Jų meniniai vaizdiniai atspindi tautos pasaulytūrą, požiūrių į gamtą ir socialinius santykius. Didelė nencų pasakų dalis primena tolimą praeitį. Jos skirtos iš pasakas apie gyvūnus, apie milžinus, stebuklines ir buitinės pasakas.

Iš Kazimiero Labanausko pratarmės leidinyje „Taimyro tautų folkloras. Nencų folkloras“ (Dudinka, 1992)

Pėsčias žmogus

„Kiek save pamenu, visą gyvenimą pėsčias vaikštai. Nežinau, ką reiškia židinį užkurt, nežinau, kas yra maistas. Miegot – miegu. Kurgi toli pėsčias žmogus nueisi? Toli nevaikštai. Galvoju: „Vis dėlto negerai taip toliau gyventi.“

Kartą pasitaikė man šermuonėlio pėsakai. Apsidžiaugiau. O kas, jeigu šermuonėliu pasi-versčiau? Nusipurčiau – šermuonėliu virtau. Trejus metus gyvenau šermuonėliu pasivertęs. Greit vaikštai, judu. Gerai.“

Taip, šermuonėliu būdamas, pėsčias žmogus daug žemiu išrausė, urvus sau priekalnėse kasdamas. Bet sykį ir vėl susimastę: „Vis dėlto blogai šermuonėliu būti, nelengvas tai gyvenimas.“ Ir lievėsi šermuonėliu buvęs. „Verčiau poliarine lape tapsiu“, – taip jis nusprendė. Nusipurtė – pavirto į poliarine lape.

Taip trejus metus poliarine lape buvo. Zui-kių takeliais lakstė. Pavasarį atėjo laikas urvą sau išsirausti. Sunku. Vėl susimastę: „Jeigu taip toliau gyvensiu, kada prie savo pasakojimo pabaigos priartėsiu? Reikia kažkuo kitu pavirsti. Tapčiau erniu, bet tada turbūt turėsiu lavoniena misti?“

Neilgai trukus kitą protą surado: „Nagi, pasiversiu aš vilku, Ilgauodegiu tapsiu. Sako, vilkas septynias dienas klapojančiu piemenų bandą per vieną ryčią vienu šuoliu pavejasi...“

Atsistojo ant kojų, nusipurtė, vilku pavirto.

Ilgauodegiu tapęs, tolyn nubėgo, kur akys veda. Mato kaži ką su argiu¹ keliaujant. Jam priešais klajojantys žmonės važiuoja. Elniu jie nedaug turi. Tik tuos, kurie nartose² pakinkyt, daugiau nėra. Už vyro pati dvi krovinines nartas sau iš paskos velka. Ir dar du nuvargę elniukai už jų eina, patelė ir elniukas. Vilkas šonu juos aplenkė, pagailo jam vargšu žmonių. Net atsiliekančių dviejų nepakinkytų elnių nelietė.

Netrukus vėl argišo pėsaką užėjo. Nesku-bėdami važiuoja vyras su pačia, pas tėvus svečiuosna dovaną važiuoja. Septynias dienas vilkas juos sekė. Septintą dieną kaip reikiant juos apžiūrėjo. Tai buvo Marinčė³ su pačia. Jie turėjo dvejas šventas nartas su stabais⁴. Antai Marinčės pati ėmė čiumą⁵ statyti. Mato Ilgauodegis, kad ta moteris visai nuodėmės nevengia: aplink čiumą vaikšto, žengia net ten, kur pagal senovės tikėjimus moterims nepaskirta vaikščioti. Vilkas kaip nesavam kaillyje jaučiasi matydamas Marinčės pačią dievo įstatymus pažeidžiančią, rodos, lyg vilkui kas per nosi kirstų.

Vakare, žinoma, vyras su pačia vakarienę išvirė. Tikriausiai pavalgė. Miego-poilsis atsigulė. O vilkas už kalvelės viską mato: du elniai, patelė su elniuku, nuošliai nuo bandos ganosi. Kai pilkis išlenda iš už kalvelės, elniai ima dairytis, sulkūsta. Bet štai jis priėjo arčiau prie jų. Elniai ēmė nuo vilko bėgti. Toli nubėgo. Vis dėlto vilkas juos pavijo. Abudu suėdė.

Po kiek laiko netoliene trisdešimties elnių banda pasitaikė. Ir vėl vilkas juos medžioti ēmė. Kelis elnius pasivijęs suėdė. O dar patelę su elniuku, bėgusius bandos gale, išvydo. Iki pat rytuojančio vilko vijosi, kol elniuką pagavo. Sotus vilkas kasdien. Taip trejus metus gyveno. Pas Marinčę jau visai mažai elnių beliko.

Kartą Ilgauodegis rado skardį. Atsitūpė ant krašto. Užmigo. Tik staiga – griausmas ir žai-bai virš galvos. Pašoko vilkas. Pasirodo, Marinčė iš ginklo šovę, bet pro šalį, tik kojon žvérį sužeidė. „Marinčė ēmė mane vaikytis. Jo kulkos tai virš manęs pralekia, tai pažeme, tarp mano kojų prašvilpia.“ Nakčiai suntemus Marinčę lievėsi vilkų vaikęs. Namo parėjo.

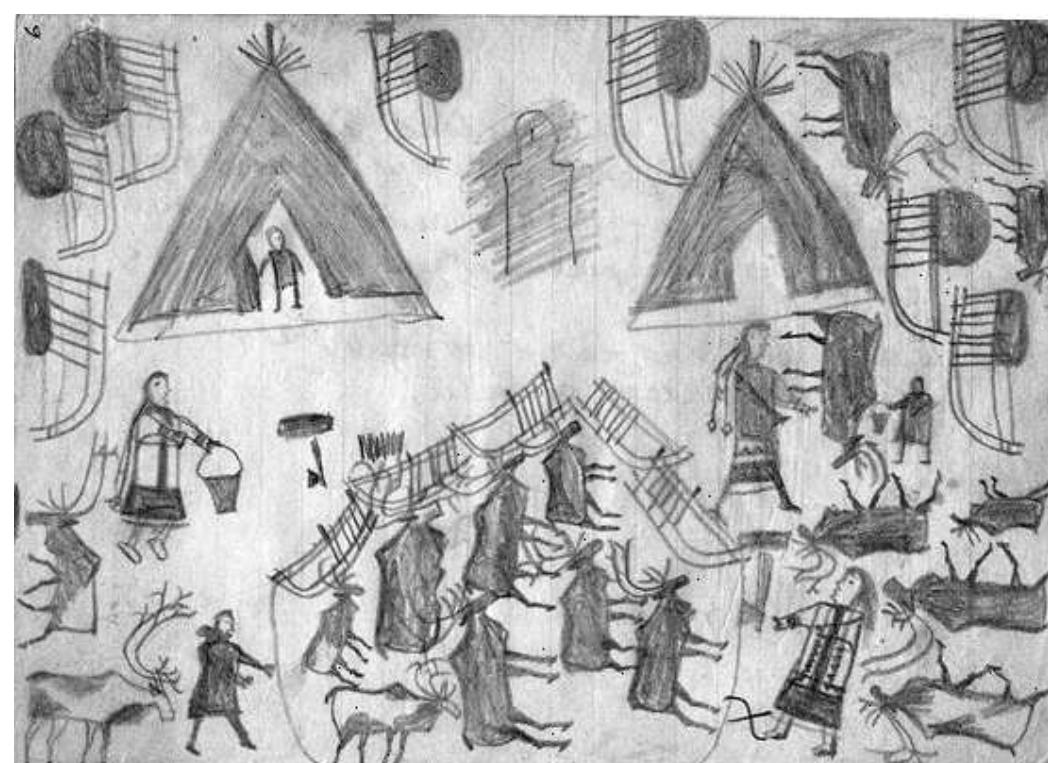
Ši žiema vilkui prastai praslinko, sužiestantojąją vos be pavilklo. Antai ir pavasaris atėjo.

Properšu atsirado, smiegas ištiropo. Netrukus žasy-s parsksrido. Pabodo vilkui sunkus žiemiškas gyvenimas.

„Regiu, viršum manęs virtinėmis žasys le-

lia. O aš velku sužeistą, su nutraukta sausgysles koją. O kad taip man žasimi tapus ir jų žemes pamačius.“

Nusipurtė pilkis – žasimi tapo, su žasų pulku nuskrido. Tai ten, tai šen žasys pailsėti su stoja – įdomu. Antai virtinė sustojo prie didelio uolos plyšio. Žasys ēmė mesti plunksnas. Lai-kas joms šertis atėjo. Po kiek laiko nauji spar-

Vaigačo salos nencų piešinys. Iš M. Sinycino rinkinio. 1944–1948

pasakos ir legendos

nai ataugs! Ir jis, buvęs vilkas, žasimi tapęs, irgi šertis pradėjo.

„Tundroje prasidėjo besišeriančių žąsų medžioklės laikas. Kartą kaip vedlys sargyboje stovėjau. Kad medžiokliai netikėtai neužkluptų. Regiu, prie kranto medžiotojai ant elnių raiti prijojo. Kinkinius pakrantėj pririšo...“

„Lik lak“, – šūktelėjo žąsinas vedlys, buvęs kažkada Pėscias Žmogus. Perspėjo žąsų pulką. O medžiotojai nuleido vandenin valtį-šakelę⁶, ezerinę valtelę. Ėmę žasis šaudyt. Vienas iš medžiotojų žasis gena kranto linkui plaukdamas viltimi-šaka. Girdėti, kaip žmonės kalba: „Čia vis dėlto arti tūkstančio žąsų. Apsupkime jas.“ Ir ēmė supti. O tas, kuris buvo šakoje, žasis link kranto gena. Medžiotojai pasirodė taiklūs šauliai esą. Vienu šūviu po tris žasis nušauna. Trys šimtai žąsų jau ant žemės guli. Iki dienos galo daug žąsų žuvo.

„O aš iš vandens tik snapą kartais kyšteliu, daugiau vis po vandeniu plaukioju. Žmogus valtyje-šakoje mane medžioja ir niekaip pagaut negali. Vienu metu užkabinau sparnu valties kraštą, patraukiau savęsp, ir medžiotojas nuskeno. Taip tau ir reikia!“

Taip žąsinas, kuris nuo žmonių ilgai vandenį slėpėsi, krantan išplaukė, pas žmones jau žmogišku pavidaus atejo. Pagautu žąsų medžiokliai daug turėjo. Bus gal kokie trys tūkstančiai. Visa kaugė begulinė. Apsidžiaugė žmonės: „O, antai dar kaži kas ateina, pagalbininkas bus!“ Čia Pėscias Žmogus ir papasakojo apie visus savo vargus.

Išvirė žasis, ēmė valgyti. Medžiotojai ir jį kviečia pavalygti. O šis jiems: „Aš nežinau, kas yra maistas, nemoka žmogiškai valgyti.“ Tada žmonės jam sako: „Mes vieno savo draugo iš medžioklės sulaukti negalime. Gal tu jo palauksi? Drauge ir atvažiuosite.“ Taip ir pasiliko Pėscias Žmogus vienas prie to plyšio. Pamena jis, kaip medžiotojai jam pasakė: „Imk žąsų kiek tik nori.“ Iš didelės kaugės jis išsirinko liesą, pritrékštą, beveik sugedusią žąsį.

„Čia ir valgyt nér ką! – sako. – Kam tokią prastą išsirinkai?“

„Tegul šita būna“, – atsakė Pėscias Žmogus.

Likosi jis vienas. Su žmonėmis gyventi nemoka. Nuėjo, kur akys veda. Ant kupros liesą žąsi nešasi. Gal metus taip įėjo, gal dvejus. Paima žąsi už kojų, paukščio mėsa nuslysta prie kojų po oda.

Ir vėl Pėscias Žmogus pateko Marinčės stovyklon. Marinčės čiumelis sniego duobėj stovi. Elnių visai mažai belikę. Iėjo Pėsciasis čiuman. Marinčė tuo sunerimo. „Kuo gi mes svečiai vaišinsim? Juk neturim ką virt. Užpraeitais metais, – pasakojo Marinčė, – vilkas kone visus mano elnius suėdė. Aš tada, pamenu, vaikiausi vaikiausi tą vilką, nepavijau, tik kojon sužeidžiau. Dabar iš bandos tik vienas elninas belikęs.“

Pėscias Žmogus pasiūlė čiumo šeimininkams savo prastutelę žąsi.

„Imk, virk, – tarė pačiai Marinčė, – vis mėsa.“

Ēmė valgyti. O žąsies mėsos ilgame mediniame puode nė kiek nemažėja, ir dar katilas mėsos pilnas. Stebisi visi trys. Pasirodo, Pėscias Žmogus toje liesoje žasyje visas žasis su savimi atsinešęs. Todėl ir mėsos daug. Pavalgę miegot atsigulė. Ir rytojaus dieną vis žąsieną valgo, niekaip nesibaigia.

„Jeigu nori gerai gyvent, aš tau duosiu gerą patarimą, – tarė kartą Pėscias Žmogus Marinčei. – Nesenai pas mane buvo užsukęs turtingas elnių augintojas. Važiuok pas jį svečiuosna. O tu, – kreipėsi jis į Marinčės pačią, – greitosiom kailiukus išdirbk, pasiūk vyru naujus drabužius ir apavą. Seną aprangą visą išmesk. Kai važiuos pas turčiu, Marinčė, pasiuimk su savim kelionėn bent žąsies kojelę, juk kelyje išalksi. Kai ten nuvyksi, pernakvok pas turčiu. Ryte jis atgena savo trijų tūkstančių kaimenę. Kokiu stipriu ir tvirtu elniu jis turi! Jis tau sakys: „Rinkis dovanų bet kurį elnią!“ Kai menės pakraštyje pamatysi elniuką su septyniais ragų iššakojimais, jie tiesiog dangun nukreipti, kaip septynios šakelės. Štai šitą elnią ir parodyk. Tas su septyniom šakelėm – mano vienintelis. Kažkada turčius jį nuo manęs paslapčia nuvilviojo. Tai Žemės elnias, nuo jo visi elnai prasidėjo.“

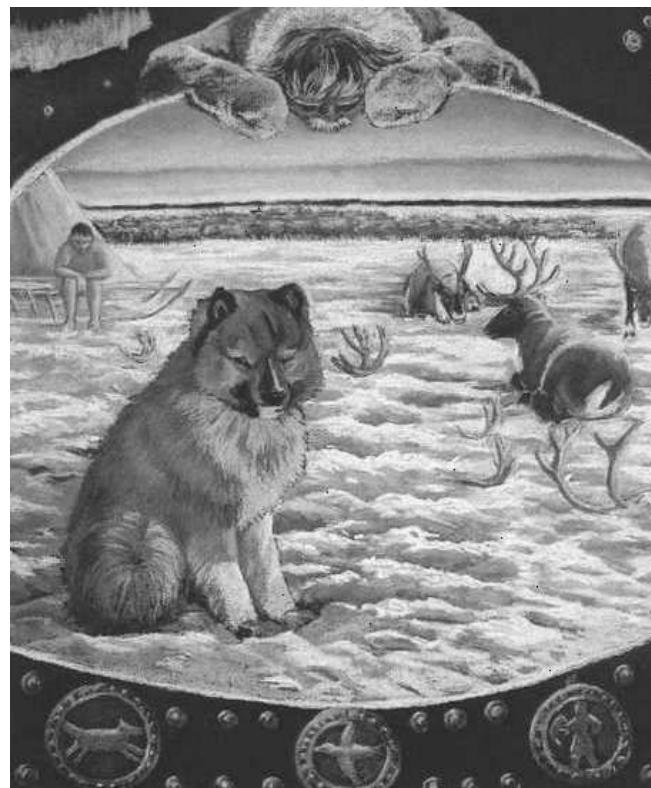
Nuvažiavo Marinčė. Štai ir čiumas dingo iš akių. Turtingasis elnių augintojas iš tikrųjų dovanajo jam septyniškių ragų elniuką. Gerai važiuojasi Marinčei, kojos tarsi pačios eina, akmens kyšuliai, miškų kaugelės dingsta nė nepastebeiti.

Marinčės pati sunėše čiuman visas gėrybes iš vyro nartų. Rytojaus dieną Marinčė atginę stovyklon didžiuolę elnių bandą. Ir iš kur jų tiek ēmési! Jis pasidirbo sau naujas kelionės nartas, naują choréjų⁷. O jo pati pasisiuvo sau naują parką⁸, naujus niukus⁹ čiumui. Naujų gyvenimą jie ēmė gyventi. Šitą gyvenimą, kaip matyt, Pėscias Žmogus jiems atneš. Marinčė ir jo pati visą seną aprangą išmetė, seną čiu-

mą taip pat paliko. Gerai gyventi ēmė.

Praėjus kiek laiko ēmė su argiu keliauti. Pėscias Žmogus savo draugams sako: „Dabar, kol kiton vieton keliatės, aš jus suriušiu nartose, iš viršaus kuo nors pridengsiu. Niekur po šalis nesidairykite, niekur nežiūrėkit.“

„Štai mano nartų pavažos vis greičiau važiuoja. Pakilom mes upelį. Tada upelis prie gluosnių nusileido. Po kurio laiko užkilom ant tundros kalnagūbrio. Važiuojame šiuo kalnagūbriu. Iš tos pusės laida¹⁰ pasirodė. Čia ir nutrūko kalnagūbris. Priekyje čumas be niuko – dangos matyti. Prie čiumo né vieno elnio neregėti. Regim, šalia vienų nartų, prie čiumo stovinčių, ramsčiai-kojelės¹¹, didumo sulig statinaite, perrišta per viduri. O tų nartų pavažos smiegan pramegusios. Aplink né zuikio pėdsako nematyti, tušcia...“

Nadeždos Vyuceiskajos (nencės) piešinys

Sustabdė Pėscias Žmogus savo kinkinį. Elnius iškinkė, pakinktus sutvarkė. Tylom prie nedengto čiumo patraukė. Duris-užuolaidą praskleidė. Iėjo. Duris-užuolaidą užvėrė. Nupurtė nuo bokarėjų¹² sniegą. Žengė prie patalo. Atsisegė diržą, pakabino ant čiumo karčių. Marinčė jam iš paskos tą patį padarė: nusivilkok sokuju¹³, ižengė čiuman. Jo pati irgi. Iėjusi čiuman ant grindinių lentų krašto atsisėdo.

Pėsciasis nusivilklo malica¹⁴, atsisėdo, kiek prigulė ant priegalvio. Paskui iš priekinės čiumo dalies katilas pats virš ugnies ant vaškarę pasikabino. Greitai katilas užvirė. Tada katilas pats nuo ugnies nusikėlė. Marinčė su pačia tik susižvalgo. Medinin dubenin mėsą kažkas nematomas ištraukė. Stalas priešais žmones išdygo. Ėmė valgyti mėsą. Besikalbant sutemo.

Rytojaus dieną nubude regi – moteriškė židinį užkūrė. O pakilo ji iš po miegamosios parkos, po kuria ir Pėscias Žmogus miegojo. Turbūt jo pati. Pasirodo, visi atvykėliai nakvoje turtingame čiume, dengtame septyniais niukais, ant septynių elnenų miegojė. Žinoma, papusryčiavo, pavalgė.

Ir tarė tada Pėscias Žmogus Marinčei: „Marinčė, aš esu kaltas, kad tu vis patekdavai į visokias bédas ir nelaimes. Buvau aš vilku. Tavo elnius pjoviau. Tada tu mane medžiojai, sužeidei mane. Per vieną naktį tris dešimtis tavo elnių papjoviau. Pameni, buvo tavo argiše dvejos šventos nartos su stabais? Aš tada mačiau, kad tavo pati, čiumą statydama, apie šventas nartas pamiršo, aplink čiumą vaikščiojo, dievo rūstybės nesibaimindama. Už tai, kad jūs negerbėt šventujų stabų, aš judu ir nubaudžiau. Nevalia taip žmogui gyventi. Paskui aš vėl į jūsų čiumą atėjau su supuvusia žąsimi. Toje žasyje tris tūkstančius žąsų atnešiau, pamaitinai, pagailėjau jūsų. Tačiau elnią su septyniom ragų šakelėm, kurį tau turčius dovanijo, aš iš tavęs pasiūmisi. Dabar jau tu nevargsti, turi užtektinai elnių. Duosiu tau dar turtą, apie šimtą elnių maistui tau paliksiu. Dabar važiuosit naujon stovyklon, čiumą statykite toli nuo buvusių savo čiumų. O stabus laikyk naujose nartose. Likite geruoju. Aš priekyje su argiu keiliausi. Kai būsiu reikalingas, tik prisimink mane. Bet pats pas mane nevažiuok. Tik žinok savo klajojimo vietą. Aš – ne šiaip žmogus, aš – sergėtojas, lemiantis jūsų gyvenimą žemėje.“ Pėscias Žmogus tik nupjovė čiumo raištį šalia angos dūmams, čiumas nuvirtė. Pėscias Žmogus su pačia nuvažiavo.

Taip pasilikę Marinčė su pačia po kiek laiko persikėlė naujon vieton. Jie padirbo naujas šventas nartas. Nuo tol gerbė savo šventuosius stabus. Elnių dabar gausybę turi. Gerai gyvena.

Kartą paryčiais šuo sulojo. Prie Marinčės čiumo tas pats turtingas elnių augintojas atvažiavo. Ir ēmė jis klausinėti Marinčės: „Iš kur turi tiek turtų? Gal mano elnius vagi, kaži ko jų mano bandoje vis mažeja!“ Ir pabūges Marinčė išspasakojo, iš kur turi tiek turtų ir kaip elniai atsiradę. Apie Pėscias Žmogus Marinčė prasitarė tik po to, kai turčius jam lazda per galvą tvojo.

Kur buvęs, kur nebuvęs, turčius tuoju nuvažiavo Pėscias Žmogaus stovyklavietės pusėn. Marinčė irgi jam iš paskos nuvažiavo. Turčius greit važiuoja. Marinčė po truputį.

Privažiavo Pėsciojo čiumą. Sustojo. Regi, stovi čiumas be niukų, vienos karty. Tarsi iėjo, tarsi atvėrė duris-užuolaidą. Tarsi atsisėdo ant kailių-patalo. Matyt, šitam čiume ir gyvenęs Pėscias Žmogus.

Pėsciasis Marinčei tarė: „Juk prisakiau tau, kad man iš paskos mano čiuman nevažiuotum.“ Tyliai Marinčė, nieko nebesako. Pernakvojo ten svečiai. Ryte nubudus Pėscias Žmogus vėl klausia Marinčės: „Ko atvažiavai?“ Tada Marinčė viską papasakojo: „Turtingasis elnių augintojas, su kuriuo atvykau, vis klausinėjo, iš kur ēmiau elnius ir turtus. Jis mane lazda per galvą mušė. Sakė, kad ir jis pralobti nori. Todėl ir atvykom.“

Pėscias Žmogus chorėjaus galu atskyri į vieną tris šimtus elnių. Atidavė juos svečiams taip tare: „Pasidalinkit po lygiai. Tai jums maistui. Bet žinokit – per trejus metus abu mirsite. Vienas iš jūsų pernelyg godus, o antras – nemoka žodžio laikytis. Už tai aš jus baudžiu. Matyt, kad geruoju gyventi nemokate.“

Prabėgo treji metai. Per tuos metus turčius numirė. Jo šeimynikščiai tarpu savęs elnius pasidalino, dalį elnių suvalgė.

Po kelių dienų numirė ir Marinčė. Per tuos trejus metus jis visus savo elnius nudūrė mėsai. Netrukus po jo mirties numirė ir jo pati. Baigėsi jų gyvenimas.

Aš juuk sakiau: „Pateksi bėdon, tik mintimis mane susižrask, prisimink. Tu gi, Marinčė, nepaklausei manęs. Aš – saugantis, palaikantis teisingą gyvenimą žemėje.“

Tuo pasaka baigėsi.

Užrašė Liubovė Prokopjevna Nenjang (Komarova). Papasakojo Aleksejus Ignatjevičius Jamkinas, nencas, gimęs 1937 m. prie Bolšaja Chetos upės Ust Jeniseisko rajone, Taimyro autonominėje srityje, Krasnojarsko krašte. Gyvena ten iki šiol.

Vertė Jurgita Jasponytė

Bus daugiau

¹ „Su argiu keliauti“ (*jamdas*) – persikelti iš vienos vietas į kita, pervežant čiumą, nartas, turta, pergeinant elnius. Argišas (*miudjas*) – lengvųj (kelioninių) ir krovinių nartų virtinė (karavanas), į kurį pakintyti elniai. Rogės būna skirtinos konstrukcijos: moteriškos kelioninių rogės yra platesnės už vyriškas ir gale turi atramėlę. Krovinių rogės yra platesnės už vyriškas ir gale turi atramėlę. Krovinių rogės yra platesnės už vyriškas ir gale turi atramėlę. Krovinių rogės yra platesnės už vyriškas ir gale turi atramėlę. Krovinių rogės yra platesnės už vyriškas ir gale turi atramėlę.

² Nartos – rogės.

³ Žodis *marinča* verčiamas kaip „laukinių elnių medžiojotojas“. Čia jis vartojoamas kaip asmenvardis.

⁴ Stabas (*Cheche*) – nencų kulto artefaktas, žmogaus (žvėries, paukščio) atvaizdas, padarytas iš medžio, metalo ar kitos medžiagos.

⁵ Čumas (*mja*) – tradicinis kilnojamasis nencų gyvenamasis būstas, kūgio formos, statomas iš 30–40 ilgu, tiesių karčių, įbedamu į žemę, o viršuje jos įtaisomas į lanką iš virvės ar gysli. Žiemą toks čiumas rėmas dengiamas elnių odomis (niukais), vasarą dažniausiai tošimi. Čiumo danga nesiekia pačios būsto viršūnės, ten lieka kiaurymė dūmams išeiti.

⁶ Šaka – iš medžio išskobtas arba iš lentų (tošies) padarytas luotas.

⁷ Chorėjus – ilga kartis, skirta elniams raginti. Viename gale – bumbulas, paprastai iš kaulo, o kitame – ieties pavidalo geležinis antgalis.

⁸ Parka – viršutinis nencų moterų drabužis iš plonų elnenų siuvamų kailių į išorę. Dažniausiai siuvama iš pyžų (pyžas yra rudenį papjauto elniui kailis; tai pats geriausias kailis drabužiams siūti), tačiau būna ir miegamosios parkos iš žieminiuo elnio kailio.

⁹ Niukas (*jeja*) – čiumo danga, pasiūta iš kelių elnenų pakirpta vilna.

¹⁰ Laida (*labta*) – pelkėta lyguma tundroje, bemiškė lyguma miške.

¹¹ Ramsčiai-kojelės (rus. *ночки-копылья*) – viena iš pagrindinių nartų dalių; nartų dails yra pavažos, ramsčiai-kojelės, sujungtos skersiniai, ir paklotas sėdėti ar kroviniams.

¹² Bokarėjai – nencų vyru ir moterų apavas.

¹³ Sokujus (*sok*) – žieminis uždaras rūbas su gobtuviu, siuvamas iš elnių odų kailių į išorę; vilkimas važiuojant su elniais: vyru – ant malicos, moterų – ant parkos.

¹⁴ Malica (*mal'ča*) – ilgas uždaras nencų vyru drabužis, siuvamas iš plonų elnenų kailių į vidų, su gobtuviu iš dar plones

ADOMAS JAKŠTAS

Nuogybų problema mene

1925 m. Kaune Meno mokyklos mokiniai demonstravo savo kūrinius. Parodoje apsilankė kritikas Adomas Jakštasis. Netrukus „Ryte“ pasirodė jo straipsnis „Apie nuogybės menininko vardo ir virsta paniekos vertu pornografu“. Tai yra nekintamas dailės dėsnis: **nuogybės užmuša menininką**, nes jos yra **meno sifilis**.

Kuo gi gali pasiteisinti mūsų M. Mokyklos vedėjai, diegdami tą meno sifilį savo mokinį sielosna? Paprasta jų giesmelė yra ši: „Žmogaus kūnas, o ypač moters, yra dailius gamtos padaras. Taigi, kas jo piešti nemoka, negali būti tikras menininkas...“ Šitoks pasakymas yra **grynas sofizmas**. Pirmiausia nieks dar nera griežtai įrodės, kad žmogaus kūnas būtų pats gražiausis Dievo padaras. Tikyba, pav., mokina, kad už žmogaus kūną daug gražesnė yra jo dvasia, jei tik ji nesuteršta nuodėmėmis, o už žmogaus dvasią yr kur kas gražesnės angelų dvasios. Bet ir pripažinus žmogaus kūną gražiausiu Dievo padaru, lieka neišspręstas klausimas: kuriam amžiuje tas kūnas yra pats gražiausis?

Jei manęs kas apie tai paklaustų, aš atsakyčiau nedvejodamas, kad 4–7 metų vaiko, nes ne be reikalo vaikai vadiniams angelais: savo linksmumu, nekaltumu jie yra gyvi laimingų angelų atvaizduai. Tuo tarpu mūsų M. Mokykla kol kas néravus **nė vieno vaiko paveikslą**.

Kai 1924 m. S. Šemerys buvo paskelbęs savo šlykštų „himną mergaitėi“ su aiškiomis iliuzijomis įjos lyties organus, tai visi vienu balsu yra pavadinę tą eilėraštalaiką – pornografija. Nūn tie moteriškos lyties organai mūsų M. Mokykloje atvaizduoti beveik visose ēnfače pieštose nuogybėse. Kas gi čia yra, jei ne dešimterio padidinta pornografija? Nes žodžiais niekuomet tiek nesuteršti svetimos vaizduotės, kiek realistišku teptuku. Šlykštai minėti, bet dar šlykštai daros, sužinojus visą tą nuogybų gaminimo procesą.

Mat, nuogybės, kaip ir kitko, iš piršto neišlauši: jai reikia turėti tam tikras modelis. Jei menininkams, nuogybų šalininkams, terūpetū vien teoretiškas moters kūno pažinimas, tai jie galėtų nuogybų modeliais imtis mirusių moterų ir mergaičių lavonus. Lavone juk per porą dienų nuo mirties visos gyvo kūno formos lieka nepakitejusios. Tų moteriškų lavonų pigiai būtų galima gauti Kauno ligoninėse. Lavonai dar ir tuo geri, kad jie nereikalingi poilsio; juos gali piešti ištisą dieną, o taip pat jų net ir norédamas niekuo nepapiktinsi... Bet mūsų menininkai lavonus palieka studenams medikams, patys gi su numirėliais nenori turėti nieko bendra. Jiems, girdi, būtinai reikią gyvų modelių.

Jei taip, tai tų gyvų modelių jie turėtų ieškoti pirmiausia savo seserų, žmonų bei dukterų tarpe. Nes jei tiki meną nėku gyvu negalint apsieiti be nuogybų ir moters apsinuoginimą vyru akysė nelaiko priešingu etikai, tai, rodos, galėtų lengvai prikalbėti sau artimas moteris, kad jos kurį laiką patarnautų mokiniams gyvais, nuogais modeliais. Ar mūsų menininkai yra darę panašių pasiūlymų savo žmonoms, dukterims bei seserims, nežinau. Ar bent viena iš tų jiems artimų moterų buvo sutikus būtinu ogumodėliu? Kiek teko girdėti, nė viena. Dėl ko? Gi dėl to, kad dora i m o t e r i a i įgimta d r o v a t o n e l e i d i a .

Bet ne vien moteriškei šlykštai figūruoti nuogai; šlykštai ir doram vaikiniui ji piešti. Būdamas doras, jis turi instinktyvų moters gerbimą. Tuo tarpu ko gi jį mokina M. Mokykla? Gi atviriausio moters negerbimo. Ji rodo savo mokiniam moterų-patelę, moterų-gyvulį, moterų nuvainikuotą, išvilkta, ne tik iš rūbų, bet ir iš visų jos dvasias pajėgų, su vienu tik gyvulišku kūnu vyru gyvuliškiems instinktams kurstyti. Tai yra moralis moters išzaginiamas, jos vertybės pamynimas po kojų ir drauge pačių vyru, jos nuogumą bepiešiančių, tvirkiniams. Jei tai daro mokiniai savo mokytojų v e r c i a m i ,

jie dar galima pateisinti; bet kas tas nuogybės pamégsta ir con amore jas piešia, tas jau tuomi pat nustoja garbingo menininko vardo ir virsta paniekos vertu pornografu. Tai yra nekintamas dailės dėsnis: **nuogybės užmuša menininką**, nes jos yra **meno sifilis**.

Kuo gi gali pasiteisinti mūsų M. Mokyklos vedėjai, diegdami tą meno sifilį savo mokinį sielosna? Paprasta jų giesmelė yra ši: „Žmogaus kūnas, o ypač moters, yra dailius gamtos padaras. Taigi, kas jo piešti nemoka, negali būti tikras menininkas...“ Šitoks pasakymas yra **grynas sofizmas**. Pirmiausia nieks dar nera griežtai įrodės, kad žmogaus kūnas būtų pats gražiausis Dievo padaras. Tikyba, pav., mokina, kad už žmogaus kūną daug gražesnė yra jo dvasia, jei tik ji nesuteršta nuodėmėmis, o už žmogaus dvasią yr kur kas gražesnės angelų dvasios. Bet ir pripažinus žmogaus kūną gražiausiu Dievo padaru, lieka neišspręstas klausimas: kuriam amžiuje tas kūnas yra pats gražiausis?

Jei manęs kas apie tai paklaustų, aš atsakyčiau nedvejodamas, kad 4–7 metų vaiko, nes ne be reikalo vaikai vadiniams angelais: savo linksmumu, nekaltumu jie yra gyvi laimingų angelų atvaizduai. Tuo tarpu mūsų M. Mokykla kol kas néravus **nė vieno vaiko paveikslą**.

Tą pat matom ir puošiančioje mūsų M. Mokyklos koriatorių senos stovylos kopijoje, kur nuoga moteriškė instinktyviai išsiesta ranka pridengia savo gėdą. Išreikštas toj stovyloj igimtas vidujinis gėdos jausmas aškiai liudija, kad ne visi kūno nariai skiriami žiūrėti bei piešti, ir tuomi pat griežtai smerkia mūsų M. Mokyklos taip megiamają absoliučią nuogybę.

Kad nuogybų pradžios reikia ieškoti pagoniškoje Graikijoje, tai visi žino. Bet retas tėr girdėjęs, kad net ir ten jų visai nėr buvę, kol Graikija buvo dora ir galinga. Nuogybės teatsirado tik tuomet, kai graikų tauta ėmė politiskai žemyn smukti. Ir štai keičiausias stebuklas: nuogybė, pūvančios Graikijos padaras, užvaldo ne tik Cezarių, bet ir popiežių, Romą, įsisikverbia į visas meno akademijas su visais savo šlykščiausias nuogybų gaminimo metodais... Iš Peterburgo ir Krouvos jos pasieka net mūsų Kauną. Jos virto nežiūstina meno dogma ar, tikriau tarus, bjauriausiu pagonišku prietaru. Nes menas padaroma čia stabmelišku dievekliai, kuriam, kaip antram Molochui, atnašaujama moterų garbė ir gedingumas. Ponai menininkai, to dieveklio šventikai, gina jį išsijuose; mat, jiems malonu laikyt save stovinčiais anapus doros, etikos ir elementarinio padorumo „uebermenschais“. Nuogybė, „n“ jiems šventenybė. Tuo tarpu ji ne tik yra priešinga krikščioniškajam padorumo supratimui, bet neturi pateisinimo net ir pačiam mene. Nes meno mokiniamasi juk gyvenimui ir jo reikalams. Tepasako gi mūsų M. Mokyklos vedėjai, kur jų mokiniai galės pritaikinti savo iš mokyklos išsineštajį mokėjimą nuogas moteris piešti? Juk nei viena dora moteriškė nesiduos portretuojama nuoga. Kieno tad salonus mano jie puošti savo nuogybėmis? Nebent paleistuvystės namų. Bet mūsų moterys rengias ir šiuos namus panaikinti. Be to, nei vienoje mūsų meno parodoje nuogybų iki šiol ačiū Dievui neteko matyti. Vadinas, nuogybėms mūsų M. Mokykla išleidžia daug pinigų, ištirkina ne vieną moterį bei mergaitę, o gyvenime iš to viso nežiūstina nė šypsht. Kokiem tad galam reikalinga ta nuogybų piešimo technika? Kiek žinau, visi mūsų žymiausieji menininkai per visą savo gyvenimą nėr nupieš nė vienos nuogybės. O jei jau Čiurlioniai, Varnai, Žmuidzinavičiai apsieina be nuogybų, kuriam kipšui reikalingos tos nuogybės mūsų M. Mokyklos mokiniam? Atsakymo į tai nera ir negali būti. Daroma visa ta šlykštynė vien savo amžių atgyve-

nusios rutinos dėlei; mat taip daryta Peterburge, Krokuvoj, Paryžiuj, na, tai reikia taip daryti ir Kaune... Rūgojama šiandien dėl Bažnyčios dogmų, dėl senų prietarų. Bet ar bėra didesnių dogmatistų, kaip mūsų menininkai, ir ar besilailiko kas taip akli pasenusiu prietarų, kaip jie? Nuogybės – tai jų c r e d o. Nepripažinti jų niekam neateina į galvą. Net ir toks V. Bičiūnas, žinomas krikščionis demokratas, rašydamas apie mūsų M. Mokyklos parodojį išstatytas nuogybės, tepažymėjo tik tiek, kad jų karnacija netobula, o apie tai, kad tos nuogybės šlykščios, tiesiog pornografiškos, jis nepratarė nė žodelio. Dėl ko? Gi dėl to, kad nuogybės, matyt, ir jam yra neliečina meno dogma, šventas menininkų tikėjimo „artikulas“... O, rodos, būtų jau metas suprasti jo visas tuštumas ir šlykštumas, bent tiems, kurie save krikščionimis laiko.

Visur peikiama atsilikėliai, atžagareiviai. Tuo tarpu aš nežinau didesnių atsilikelių už menininkus: nuo pustrečio tūkstančio metų jie vis dar tebesiterlioja vien su nuogu kūnu, o dvasios atvaizduoti kūne nei nebando, nors senai jau būtų metas tai kurti pradėti. Jie vis dar negali atsikratyti prieškarinėmis meno tradicijomis ir nepaliauja laikęsi senų metodų. Tuo tarpu Didysis Karas ir jo atneštos socialės gyvenimo permanentos turės pakeisti ir prieškarines meno tradicijas. Juoba kad jos buvo paremtos kapitalistiniu išnaudojimu neturtingų moterų ir mergaičių. Dabar kiekvienam išnaudojimui skelbiama kova. Jei mūsų menininkai neverčia savo žmonų ir sererų figūruoti nuogais modeliais, tai jie neturi teisės išnaudoti tam, moterų žeminančiam, tikslui kitų mūsų moterų. J u k i e k v i e n a y r a j u k k a m n o r s s e s u o a r ž m o n a .

[...]

Kas aukščiau pasakyta apie moteriškas nuogybės, pilnai tinka ir vyriškoms nuogybėms. Net ir graikai, kad ir kalda vo nuogas vyru stovylas, bet patys nuogi nevaikščiodavo. To nera ir pas mus, taigi ir nera reikalo nuogų vyriškų stovylų. Aš įmanau, kad ir patys menininkai nelabai tepasidžiaugtu, jeigu jų mokiniai pastatytų ilgainiui ant jų kapo nuogą jų atvaizdą. Nuogybų išsigalėjimas įvyksta vien tautų puolimo bei išsigimimo laikais. Kas rioglino nuogą kekše ant altoriaus Paryžiaus katedroje? Gi kuopa degeneratų kraugerių jakobinų. Kas rengia Maskvoj draugiją vardu „Doloi styd“? Gi ištirkusios bolševikų mergos. Šios pastarosios, lsdamos nuogos žmonių pilnuosna vagonuosna, įrodinėjo faktiškai, kad jos neturi jokios iš tikrujų gėdös. Kas jas privė prie to? Gi dalyvavimas nuogose bolševikų orijose. Moteriškė irgi logiška. Jei jai teks syki pasirotysi nuogai orgijo ar menininko studijoje, ji prieis išvadą, kad ji turi teisės ir gatvėj nuoga vaikščioti. M. Mokykla, platindama nuogybes savo rūmuose, tuomi pat tiesia kelią ir nuogų moterų pasiromyui gatvėje. Ar M. Mokykla to nori?

Nesenai garsusis prancūzų publicistas Paul Gaultier'as yra išleidęs knygą apie Prancūzijos ateitį. Joj jis praveda mintį, kad „be sveikos moralės nera ir negali būti socialės pažangos“: o moralė, jo išmanymu, yra „neįmanoma be religijos“. Ir tai tikriausia tiesa. Tuo tarpu pas mus religija leidžiama griauti, kam tik patinka, o moralė bei dorovė silpninama visokiai būdais, tame skaičiuje ir meno nuogybėmis. Šių pastarųjų vartojimą mene stengiamasi pateisinti tuo, kad be nuogybų, girdi, menininkas neįmoks piešti gyvo žmogaus kūno. Bet kas gi draudžia menininkams piešti vyru ir moterų galvas, veidus, ausis, kaklus, rankas?! Neaugi to negana karnacijai vaizduot išmokti? Neaugi žmogaus veidas nera gyvo žmogaus kūnas?

[...]

Iš: Meno kūrybos problemos. Parašė A. Jakštasis.
Kaunas: Šviesa, 1931
Parinko Vidas Dusevičius